TUINDORP AMSTELSTATION (AMSTELDORP)

CULTUURHISTORISCH ONDERZOEK, KERNWAARDEN & AANBEVELINGEN

STEENHUISMEURS

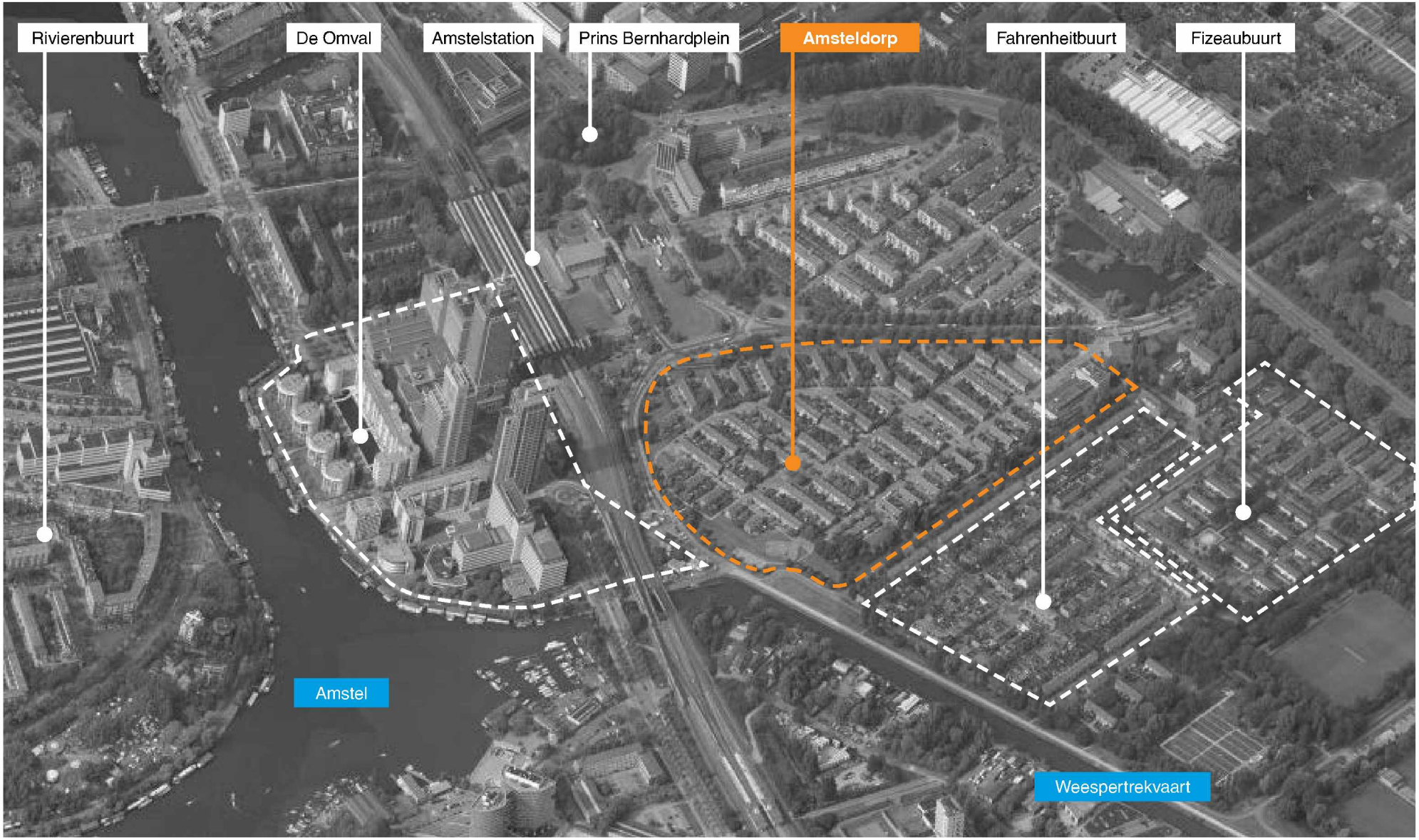
Rivierenbuurt
De Omval
Amstelstation
Prins Bernhardplein
Amsteldorp
Fahrenheitbuurt
Fizeaubuurt
Amstel
Weespertrekvaart

INHOUD

Inleiding **05**

1. Ontwikkelingsgeschiedenis **06**
1.1 Stedenbouwkundig ontwerp 09
1.2 Totstandkoming van het Tuindorp Amstelstation 12
1.3 Groenontwerp 30
1.4 Bouw- en gebruiksgeschiedenis 33
1.5 KAART: omgeving Amsteldorp huidige situatie 36
1.6 Blik op de toekomst 37

2. Analyse huidige situatie **38**
2.1 Stedenbouw 40
2.2 Architectuur 43

3. Conclusies en waardering **52**
3.1 Conclusies 54
3.2 Waardering 55
3.3 Kernwaarden 56

4. Aanbevelingen voor transformatie **60**

Bronnen en noten **64**

Colofon **65**

INLEIDING

Tuindorp Amstelstation, ook wel Amsteldorp genoemd, is een woonbuurt uit de periode kort na de Tweede Wereldoorlog. De buurt maakt onderdeel uit van het AUP en is gelegen in de noordoostelijke punt van de Watergraafsmeer. Jarenlang werd er gewerkt aan een Uitbreidingsplan voor de Watergraafsmeer, dat uitging van de ontwikkeling van kleinschalige woonbuurten en uitgestrekte recreatieterreinen in deze zeer diep gelegen polder. De Watergraafsmeer werd gezien als een lusthof voor de stad en in het bijzonder voor de arbeider.

Tuindorp Amstelstation is (onbeschermd) erfgoed: het gebied heeft geen beschermde status als monument. Voor welstand is het 'Orde 3' (middelhoge waarde). Dat betekent dat er ruimte is voor veranderingen. Daar is ook wel aanleiding toe, vanwege de ouderdom van de huizen, het duurzaam maken van de bebouwing op het gebied van energieverbruik, de (mogelijke) wens om de woningen aan te passen aan de doelgroepen en de veranderingen die zich in dit deel van de stad (omgeving Amstelstation) laten gelden. Tegelijk bevat de wijk kwaliteiten, een structuur en gebouwen, die vanzelfsprekend onderdeel van de planvorming kunnen uitmaken. Dit vormde de aanleiding voor Ymere om SteenhuisMeurs opdracht te geven voor het maken van een cultuurhistorisch onderzoek, als bruikbare bouwsteen voor een weloverwogen visie op de toekomst.

Het onderzoek biedt inzicht in de ambities waarmee de buurt is gebouwd en benoemt de kwaliteiten en kernwaarden van de wijk. Tot slot volgt een set aanbevelingen, ook rekening houdend met de hierboven omschreven uitdagingen voor de toekomst.

SteenhuisMeurs, februari 2018

1

ONTWIKKELINGS-GESCHIEDENIS

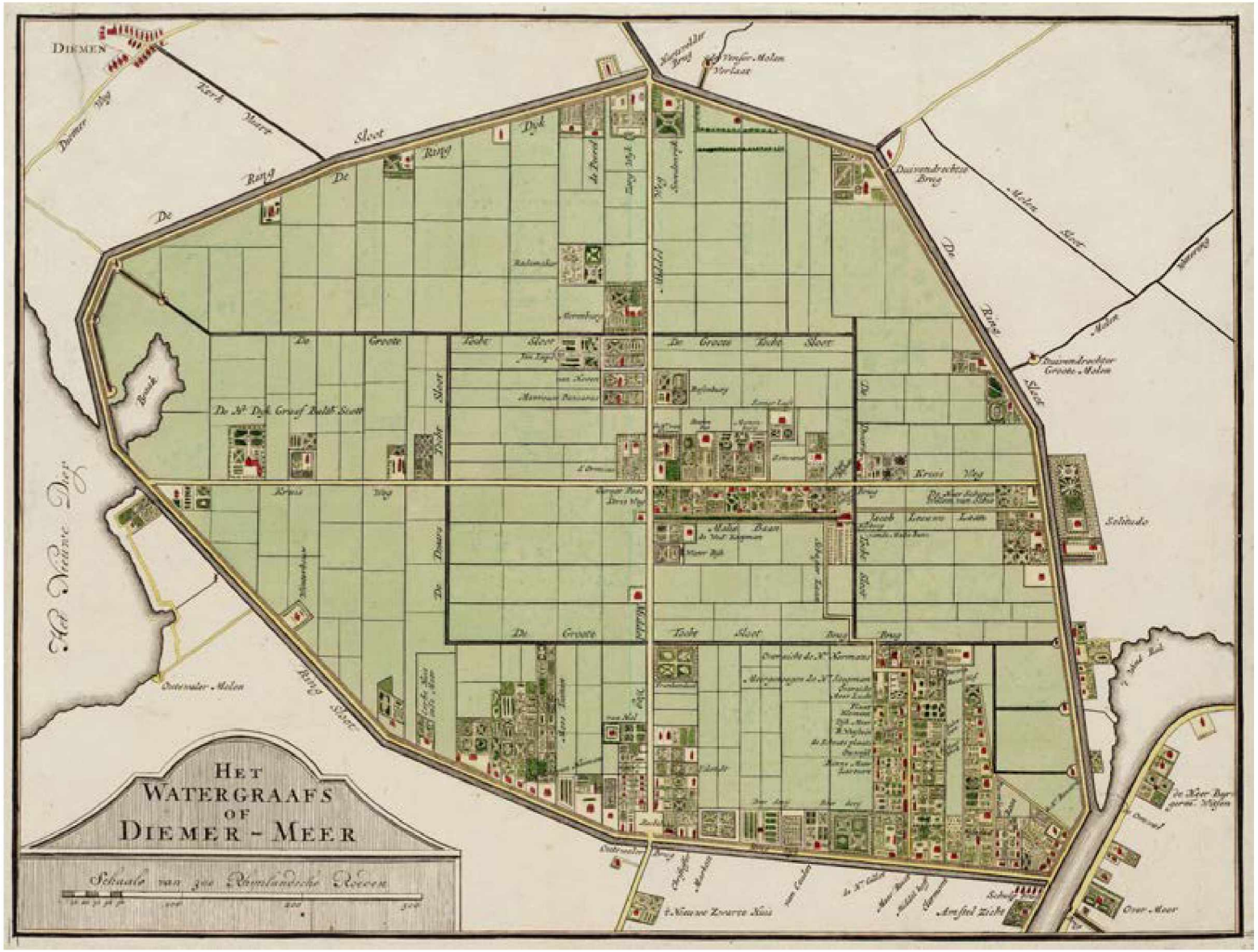

Het Watergraafs- of Diemermeer, 1725.
Het zuiden ligt boven.

1.1 STEDENBOUWKUNDIG ONTWERP: TUINDORP AMSTELSTATION IN DE CONTEXT VAN DE WATERGRAAFSMEER

De Watergraafsmeer was ooit water en hoorde bij de Diemermeer, die in 1629 werd droog gemalen. De polder werd verkaveld in grote percelen van wel 10 hectare, met een groot centraal vierkant en twee kruisende hoofdwegen: de Middenweg en de Kruislaan. Behalve voor de landbouw, was de Watergraafsmeer een geliefd buitengebied voor de Amsterdammers. Er ontstonden tientallen buitenplaatsen, zoals Frankendael, Zorgwijk, Belvedere en Amstelland. Vanaf het einde van de negentiende eeuw groeide Amsterdam met kleine stapjes de polder binnen: de Oostergasfabriek (1885), de Oosterbegraafplaats (1894) en woonbuurten als de Linaeusparkbuurt (vanaf 1902), de 5.1,2,e de De Wetbuurt (omgeving Fahrenheitstraat) en Betondorp (1923-25). Tot 1921 was de Watergraafsmeer een zelfstandige gemeente, die zich steeds meer verstedelijkte. Zo stelden de architecten Vorkink en Wormser in 1907 een uitbreidingsplan op, dat de hele Watergraafsmeer in een potentiële bouwlocatie veranderde. Vanuit Amsterdam werd zeer kritisch naar deze ontwikkeling gekeken. Volgens de stedenbouwkundige 5.1,2,e voorzag het plan in 'een volledige verkaveling voor de bebouwing voor de Watergraafsmeer die ontworpen was als een zelfstandige eenheid zonder, of althans met weinig verband met het plan van Amsterdam'.[1] Betondorp werd volgens dit plan gerealiseerd.

Na de annexatie van Watergraafsmeer werd vanuit Amsterdam direct geprobeerd om het uitbreidingsplan grondig te herzien. De Watergraafsmeer is een van de diepst gelegen delen van Amsterdam, met een zomers peil van 5,50 meter beneden NAP. Met zo'n diepe ligging en de drassige bodem vormde massieve verstedelijking een risico bij zware regenval. Andere bezwaren waren de slechte verbindingen met Amsterdam, de ongunstige ligging van bedrijfs- en industrieterreinen en het nagenoeg geheel ontbreken van park-, sport- en speelterreinen.[2] Voor de stedenbouwers en volkshuisvesters in Amsterdam was het duidelijk dat de bebouwing in de Watergraafsmeer beperkt diende te blijven tot het afronden van de bestaande lappendeken van nieuwbouwwijkjes en De Meer zich verder vooral leende voor sportvelden en groenvoorziening. Bij een bespreking in de gemeenteraad in 1929 werd gesteld 'dat

Het uitbreidingsplan voor de Watergraafsmeer door architecten Vorkink en Wormser, 1907.

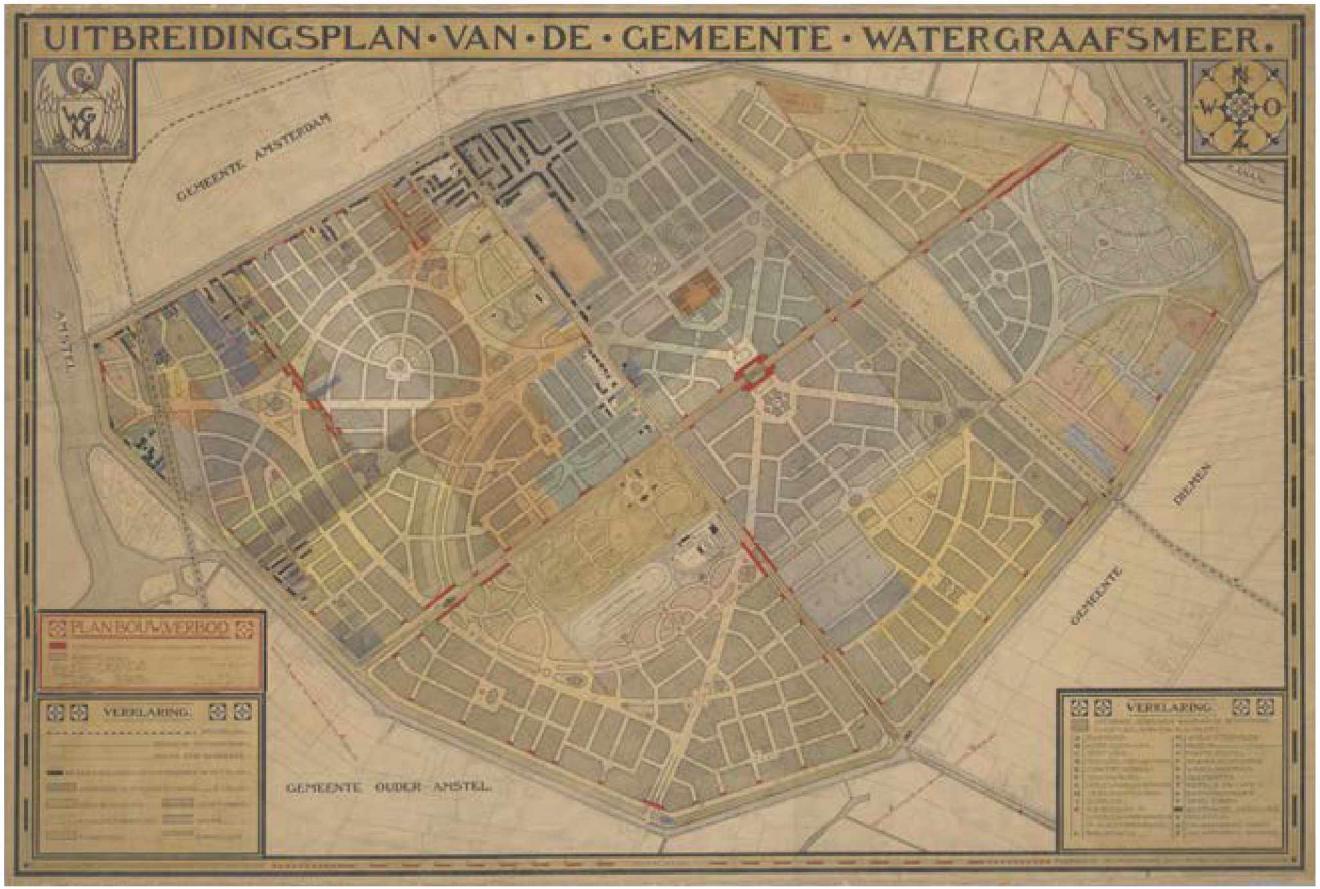

de polder een lustoord is, vooral voor de jongeren, die daar gaan feestvieren'.[3] SDAP-raadslid Gulden: 'De bourgeoisie heeft haar mooie buurt gekregen bij de Apollolaan; de Meer moet de lusthof voor de arbeiders worden.'[4] Van Eesteren schreef (jaren later): 'Door wandel- en fietspaden met lommerrijke lanen tussen de verschillende recreatieterreinen door te voeren wordt het gebied voor de gehele bevolking ontsloten en is er boeiend woon- en lustlandschap aan het ontstaan, waarin enkele primaire verlangens van de hedendaagse mens en zijn stedebouw worden verwezenlijkt. Het zal afwisseling bieden en de bezoekers van het recreatiegebied in contact brengen met groen en natuur op de manier van de stad.'[5]

Het zou jaren duren voordat het uitbreidingsplan uit 1907 werd herzien. Pogingen om een herziening te maken ketsten af in 1929, 1933 en 1936. Telkens bleek dat onvoldoende met de rechten van de grondbezitters in Watergraafsmeer rekening was gehouden. Met het veranderen van de bestemming van hun bezit van bouwterrein in park, plantsoen of sportveld, zouden zij immers planschade lijden – een woord dat toen overigens nog niet bestond. Zolang de grondeigenaren niet werden gecompenseerd of uitgekocht, bleven zij in verzet. Pas in 1939 waren deze problemen opgelost en werd het herziene uitbreidingsplan onherroepelijk. Het herziene plan voorzag in de bouw van een beperkt aantal nieuwe woonbuurten: tuinwijk Amstelstation, de Fizeaubuurt, tuindorp Frankendaal, Middenmeer, Eenhoorn en Kamerling Onneslaan. In het totaal was er plaats voor 5.900 nieuwe woningen, voor de helft bestemd voor arbeidersgezinnen.[6] De arbeidersbuurten waren gedacht in de omgeving van het Amstelstation en in Frankendaal. De middenstand kon aan de noordzijde van de Middenweg terecht, alsmede in vierlaags bebouwing langs de hoofdwegen en achter het Amstelstation aan de Weesperzijde. Van een groots stedenbouwkundig ontwerp was geen sprake. Watergraafsmeer was en bleef een lappendeken van woonbuurten, de Oosterbegraafplaats en sportvelden. Het enige grotere stedenbouwkundige gebaar was het voorplein van het Amstelstation (Julianaplein) met de naastgelegen rotonde (5.1,2,e), waar de Wibautstraat, de Mr. Treublaan (richting Berlagebrug en Vrijheidslaan) en de Gooiweg samenkwamen.

Herziening van het uitbreidingsplan, 1929. Niet vastgesteld.

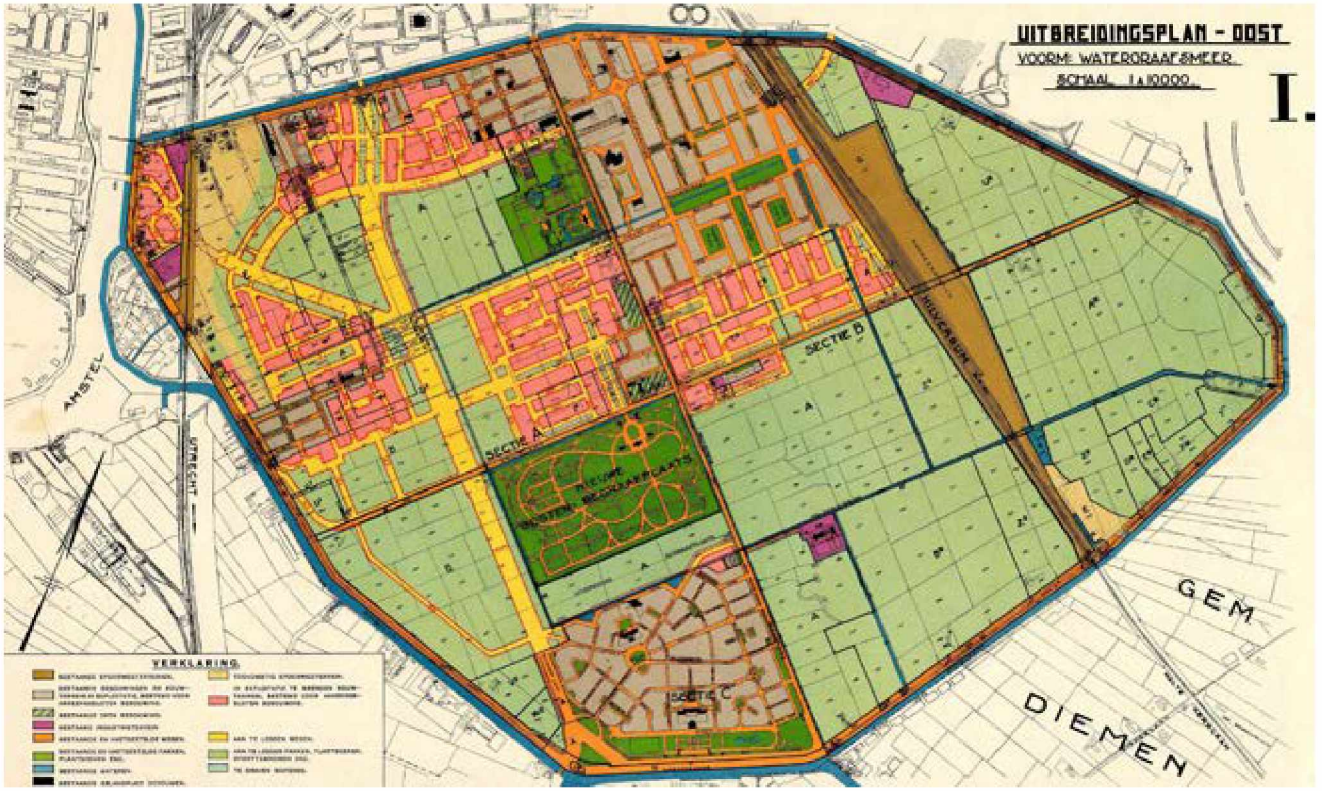

Herziening van het uitbreidingsplan, 1939, vastgesteld.

1.2 TOTSTANDKOMING VAN HET TUINDORP: BOUWPLAN NA BOUWPLAN

TUINDORP AMSTELSTATION, 1937

De aanloop tot de bouw van Amsteldorp, destijds Tuindorp Amstelstation geheten, duurde ruim tien jaar. Net als met het uitbreidingsplan Watergraafsmeer moest ook hier het bouwplan keer op keer worden aangepast en viel er gedurende de oorlogsjaren een gitzwarte schaduw over de planvorming. De tegenvallers regen zich aaneen: te hoge kosten, een mislukte aanbesteding, de liquidatie van de betrokken Joodse woningbouwvereniging, de bouwstop en na de oorlog: de materiaalschaarste en langdurig vorstverlet. Op een aanpassing van het woningtype en versimpeling van architectonische details na, bleef het ontwerp al die jaren goeddeels overeind.

Halverwege de jaren dertig was het gebied tussen het Amstelstation en de Fahrenheitsingel in beeld als locatie voor de bouw van arbeiderswoningen. Volgens een inschatting van Publieke Werken uit 1936 kon de locatie snel bouwrijp worden gemaakt, omdat de grond in handen was van gemeente en staatsspoorwegen, en de terreinophoging mee kon lopen met de aanleg van het Stationsplein.[7] In 1937 besloot de gemeente om dit terrein te bestemmen voor families uit onbewoonbaar verklaarde woningen of andere slechte woningen elders in de stad, die niet bij machte waren om zelf een passende woning voor een normale huur te betalen. Om de huren kunstmatig laag te houden, was een rijkssubsidie voor de bouw nodig en zouden zowel het rijk als de gemeente moeten bijdragen aan de exploitatie. Dat jaar vond ook het 25-jarig jubileum plaats van de Stichting Bouwfonds Handwerkers Vriendenkring, een Joodse woningbouwvereniging.[8] Als cadeau voor dit jubileum kreeg de stichting de toezegging van de gemeente dat zij 100 woningen beschikbaar zou stellen voor de herhuisvesting van Joodse krotbewoners uit de stad. In het stedenbouwkundige plan werden enkele woonblokken bestemd voor verenigingsbouw ten behoeve van de Handwerkers Vriendenkring.[9]

Een bewaard gebleven stedenbouwkundige opzet uit 1937 laat een eerste poging zien om het gebied tussen het Amstelstation en de Fahrenheitsingel te verkavelen. De tekening zit in het archief van architecten 5.1,2,e en 5.1,2,e maar er zijn geen aanwijzingen dat zij bij dit eerste stedenbouwkundige plan betrokken waren.[10] Het ontwerp omvatte 488 woningen, waaronder 5 woonwinkelpanden, 6 karrenbergplaatsen en 4 werkplaatsen. De woonwijk was verkaveld met open bouwblokken. De koppen bleven onbebouwd en de achtertuinen werden met paden, 'alleys', ontsloten. Anders dan in latere plannen, hebben bijna alle blokken dezelfde oriëntatie. De buurt werd met twee bruggen vanaf de Fahrenheitsingel ontsloten, tussen een strook bejaardenwoningen door. Bij de hoofdentree van de wijk, in de Manenburgstraat, was een klein pleintje geformeerd. Langs de woonstraten waren bomen en grasperken gedacht, in de dwarsstraten zijn plantsoenstroken te zien, als afscherming van de tuinen. Langs de 5.1,2,e zou een boombeplanting komen en bij het Julianaplein (aan de kant van de Weesperzijde) was nog het station en het spoor van de Gooise Tram ingetekend. Pas in 1938 werd besloten de tram te laten vervallen en de dienst per autobus uit te voeren.

Briefhoofd van Stichting "Bouwfonds Handwerkers Vriendenkring" [SAA]

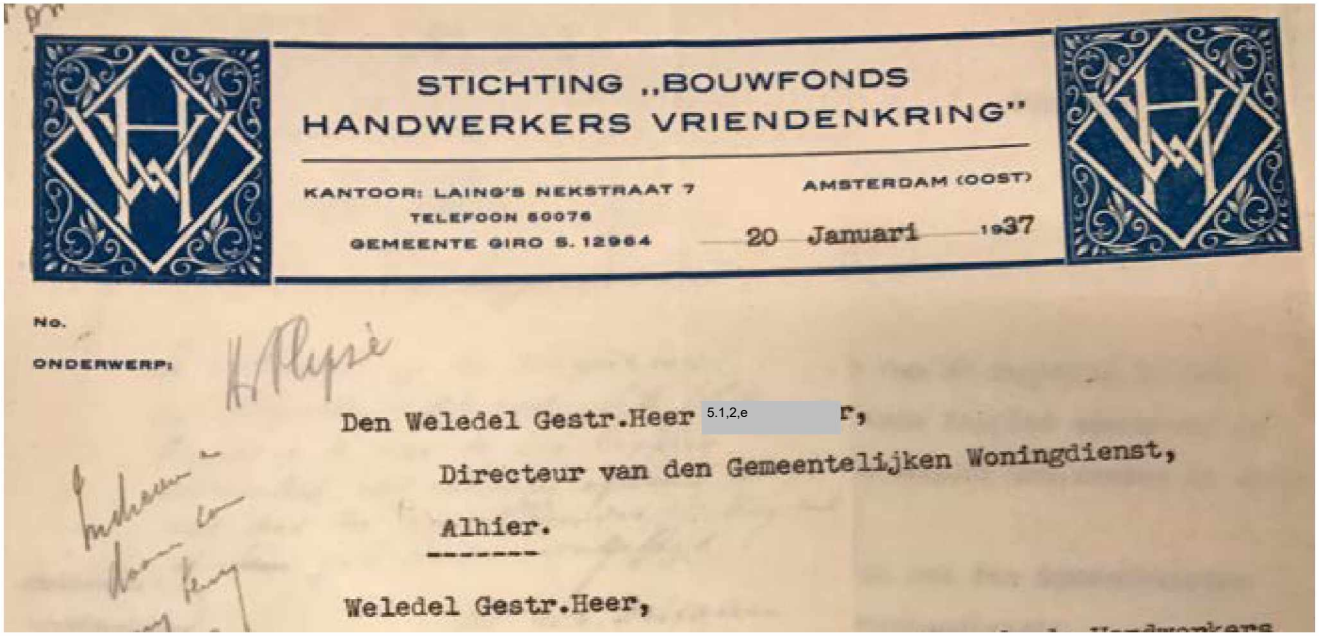
STICHTING „BOUWFONDS
HANDWERKERS VRIENDENKRING"

KANTOOR: LAING'S NEKSTRAAT 7 AMSTERDAM (OOST)
TELEFOON 50076
GEMEENTE GIRO 5. 12964

20 Januari 1937

No.

ONDERWERP:

Den Weledel Gestr.Heer 5.1,2,e r,
Directeur van den Gemeentelijken Woningdienst,
Alhier.

Weledel Gestr.Heer,

Stedenbouwkundig plan voor Tuindorp Amstelstation uit 1937. De woningen voor het Bouwfonds Handwerkers Vriendenkring zijn roodgekleurd en gearceerd. [HNI]

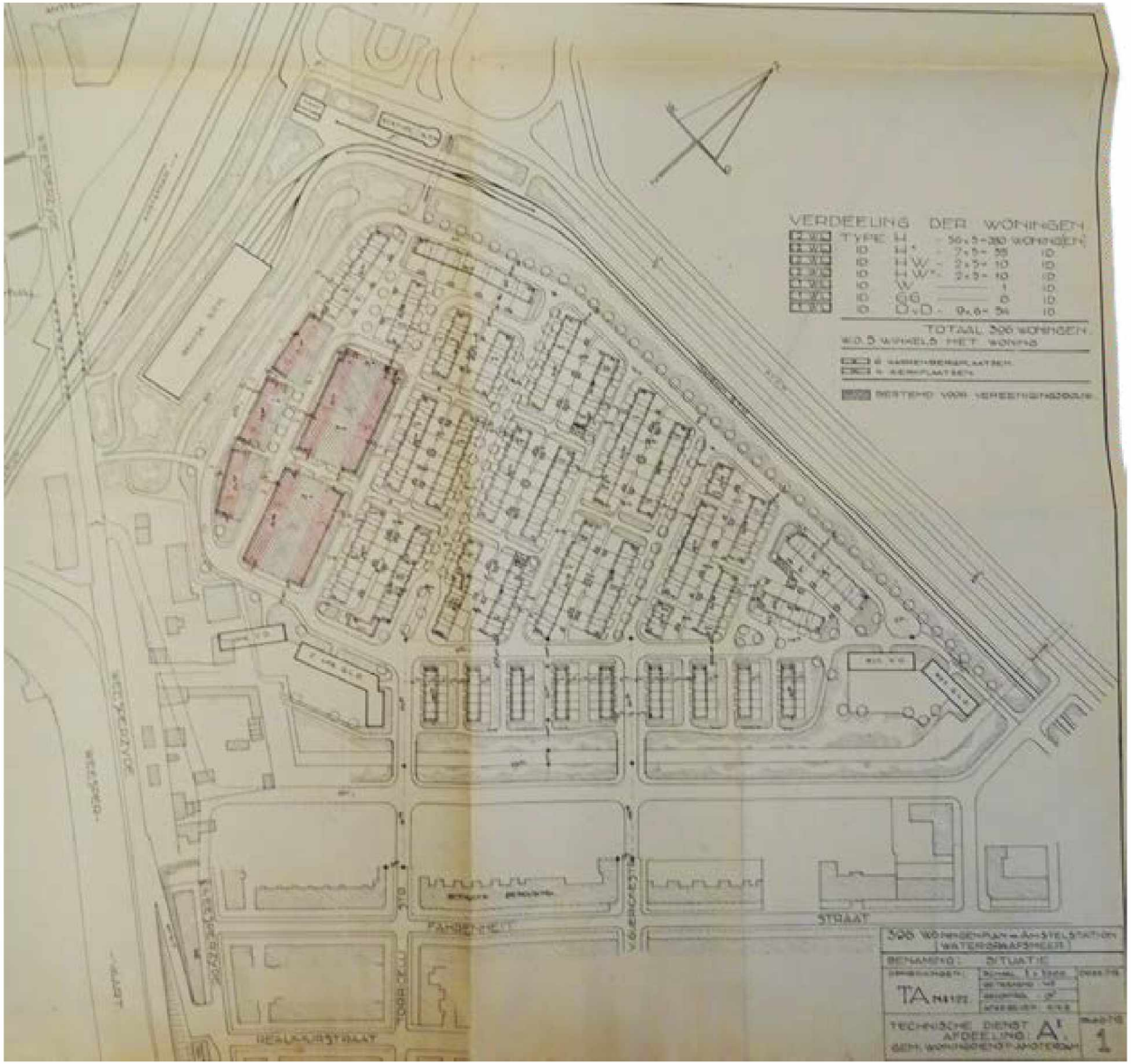

In het vastgestelde uitbreidingsplan uit 1939 is de verkaveling van de buurt aangepast. De doorlopende stroken van open bouwblokken beperken zich dan tot het middengebied van het plan. Langs de randen zijn bouwstroken gedacht die straalsgewijs om het middengebied staan, haaks op de randen van het gebied. In de bronnen zijn geen directe redenen voor deze planwijziging gevonden. Vanuit de ontwikkeling in het denken over open bouwen bij de Dienst Stadsontwikkeling is deze wijziging wel te verklaren. Vanaf het einde van de jaren twintig was in Bosch en Lommer geëxperimenteerd met strokenbouw. Strokenbouw levert geen donkere hoekwoningen op, alle woningen hebben een perfecte oriëntatie op de zon. De woningen krijgen voldoende licht en worden omgeven door groen. Maar toch waren de Amsterdamse stedenbouwers allerminst te spreken over de resultaten in Bosch en Lommer. Het alledaagse leven, dat tot dan toe was verborgen aan de binnenzijde van bouwblokken, keerde zich plots naar de straat. Voor Van Eesteren was het onverdraaglijk dat de drogende was aan de balkons zichtbaar was vanaf de straat. Ook de tuinen, vol rommel en schuurtjes, verstoorden het gewenste ordelijke beeld. Een ander nadeel van de rigide strokenbouw was dat de buurten er saai en anoniem (onherkenbaar) van werden en een vanzelfsprekend hart ontbeerden.

De zoektocht naar een goede scheiding van openbaar en privé en een stedenbouwkundige compositie met open bouwblokken leidde naar Scandinavië. In mei 1939 maakten Van Eesteren met zijn collega 5.1,2,e een studiereis naar Kopenhagen, om inspiratie op te doen voor het maken van ruimtelijke composities met strokenbouw. Wat de reis had opgeleverd is in een prachtig verslag van 5.1,2,e te lezen. Zijn observaties over Kopenhagen zijn terug te zien in alle vroeg-naoorlogse buurten in Watergraafsmeer, zoals de Fizeaubuurt en Frankendaal. 5.1,2,e schrijft dat drie eigenschappen in de Deense volksaard de ontwikkeling van het open bouwen in de kaart hebben gespeeld: de behoefte aan individuele vrijheid, de vraag naar een goed verzorgde woonomgeving en het gevoel om onderdeel te zijn van een gemeenschap.[11] Met name de verzorging van de leefomgeving en het maken van een gemeenschap waren in Bosch en Lommer niet goed uit de verf gekomen. In Kopenhagen was voor alle Amsterdamse problemen met strokenbouw een oplossing te zien. Het begon met de plaatsing van (collectieve) was- en droogruimten en bergingen in de onderbouw, waardoor de drogende was het gevelbeeld niet kon verstieren en de balkons vrij van rommel bleven. Ten tweede waren de gebouwen werkelijk alzijdig ontworpen, dus zonder achterkanten. De derde succesfactor was de variëteit in strokenbouw, met een afwisseling in lengte, positie, hoogte, kleur en architectuur. Tot slot bleek in Kopenhagen een staalkaart aan vrije verkavelingsvormen te zijn ontstaan, waarmee de menselijke schaal en een herbergzame buitenruimte konden worden geschapen. Rijwegen hadden daarin een minimale breedte. De verkavelingen smeedden verschillende bouwblokken ruimtelijk tot een geheel. Soms werden de stroken als haken uitgevoerd, inclusief de doorgaans verfoeide hoekbebouwing, om een beschutte buitenruimte te maken. De collectieve ruimten werden als (gemeenschappelijke) tuin vormgeven door ervaren landschapsarchitecten, inclusief zandbak en speelplaats.[12]

In de stedenbouwkundige uitwerking van Tuindorp Amstelstation is een verband te zien met de observaties uit Kopenhagen. De meeste tuinen worden vanaf de openbare weg afgescheiden door plantsoenen, zodat de rommel uit zicht blijft. Door een collectieve fietsenstalling te bouwen, werden schuurtjes overbodig. En met het verdraaien van de bouwblokken langs de randen, ontstond een gevarieerd beeld en een duidelijk zichtbare begrenzing voor de buurt.

Uit het overleg met het ministerie over de rijksbijdrage, bleek dat de minister van Volkshuisvesting graag wilde dat de woningen zouden worden bestemd voor grote gezinnen en gezinnen afkomstig uit krotten.[13] Zonder het woningaantal of de verkaveling aan te hoeven passen, was het mogelijk de driekamerwoningen met een kamer uit te breiden en daarmee te voldoen aan de vereisten voor grote gezinnen. De woningen werden hierdoor wel 35 cm breder en de blokken dus langer – maar door het wegvallen van de trambaan en het bouwen van een school minder nam het woningaantal toe tot 430 boven- en benedenwoningen, 54 eengezinshuizen voor ouden van dagen en een eengezinshuis.[14] Om de buurt, ondanks de monotone strokenbouw, toch een 'bevredigend aspect' te geven, werd een randbebouwing haaks op de stroken toegevoegd.[15] Enkele woonblokken werden ontsloten door paden van slechts 3,50 m breed. Voor de 5.1,2,e en de melkboer was dat afdoende. Na overleg met de directeur Stadsreiniging kon Van Eesteren in de Werkcommissie Watergraafsmeer melden dat deze zuinige maat ook voor de vuilinzameling volstond.[16]

Herzien gedeelte van het UP 1939 voor de Watergraafsmeer. De bouwblokken type A, B en C zijn bedoeld voor de Stichting Bouwfonds Handwerkers Vriendenkring. De overige woningen werden door de gemeente zelf gebouwd.

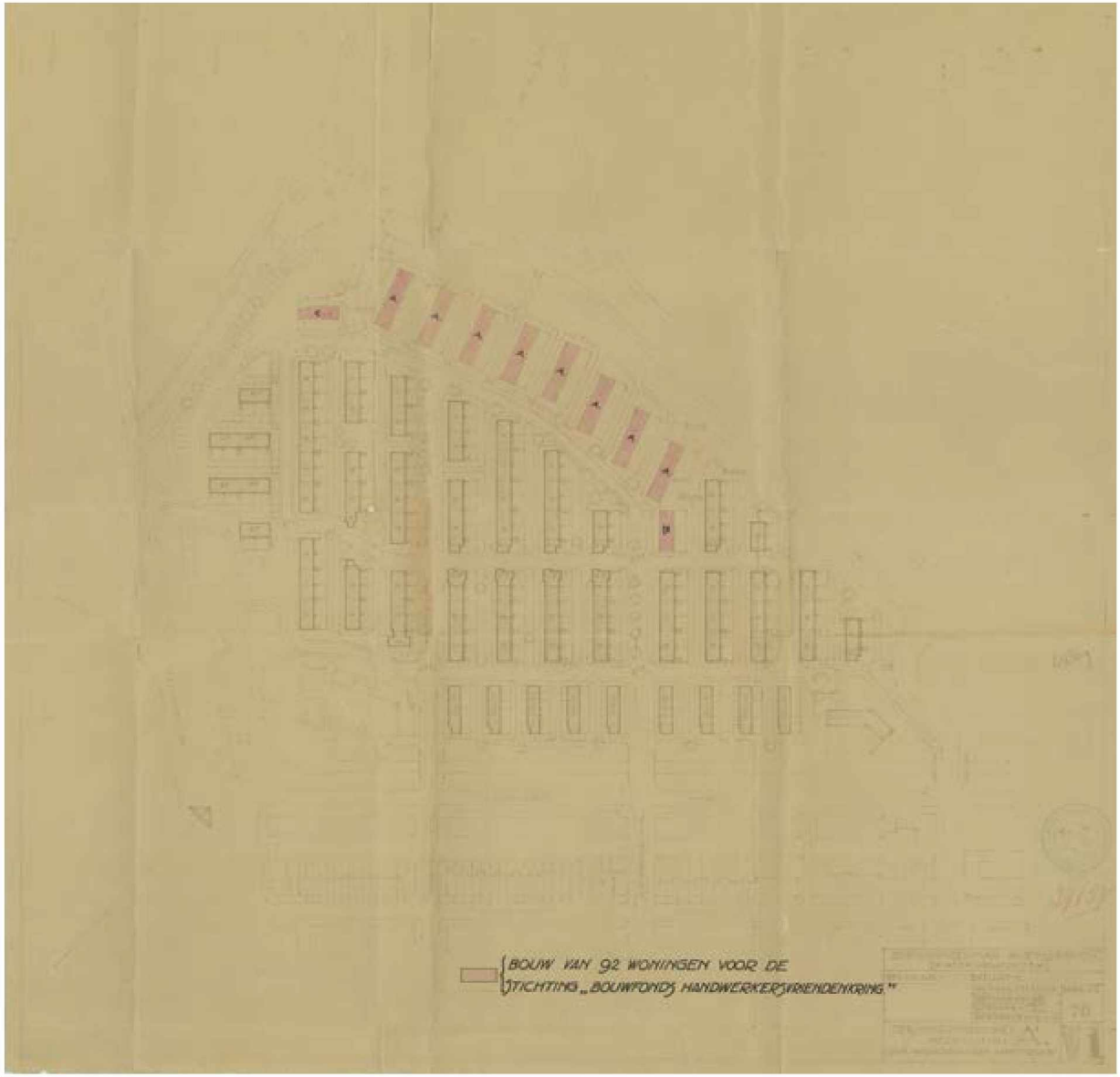

Tekening, foto en schetsen uit het reisverslag van de excursie naar Kopenhagen. Hoewel het aantal bouwlagen groter is, vertonen de bouwstroken in Amsteldorp opvallende overeenkomsten in positionering. Archief Th. K. van Lohuizen [HNI]

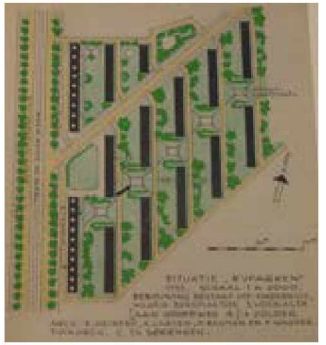

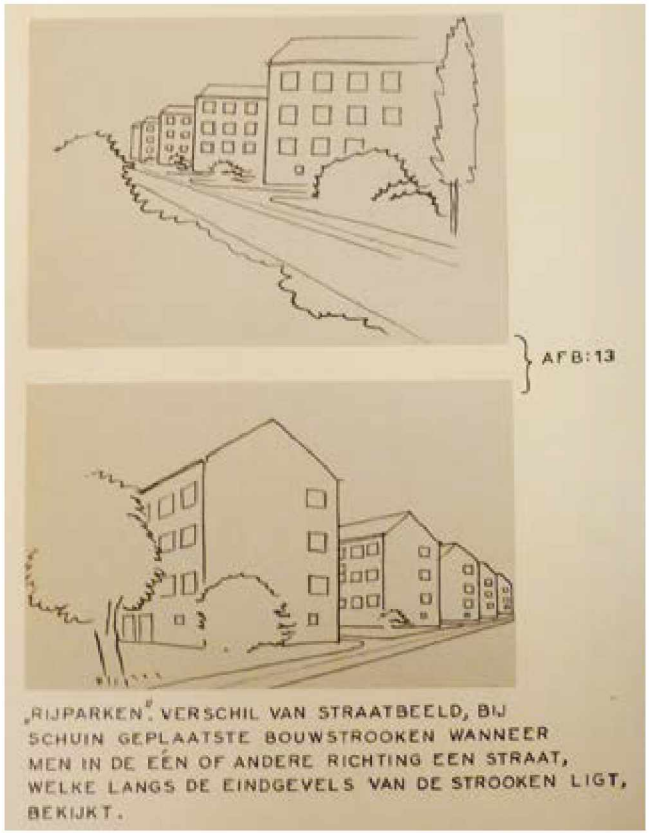

Het eerste uitgewerkte bouwplan voor Tuindorp Amsteldorp was in april 1940 gereed. De gemeentewoningen waren ontworpen door de Woningdienst. Architecten Kleinhout en 5.1,2,e werkten in opdracht van de Handwerkers Vriendenkring. Opvallend is de toepassing van het zogenaamde 3-op-2 type, met drie bovenwoningen op twee benedenwoningen. Deze oplossing maakte het mogelijk om veel grote woningen te maken: de bovenwoningen hadden slaapkamers op de zolderverdieping en de benedenwoningen waren zeer breed. Echt efficiënt was deze oplossing niet, omdat de trappenhuizen van de bovenwoningen leidden tot onnodig lange gangen in de benedenwoningen. Aan de straat ontstond een onregelmatig ritme van voordeuren. In alle woningen zonder tuin werd een droogruimte in de berging verplicht, zodat de was niet aan de balkons hoefde te drogen.[17] Omdat ook een collectieve fietsenberging in het plan werd opgenomen, hoefden nergens schuurtjes in de tuinen te worden geplaatst. De achterpaden (alleys) konden hierdoor vervallen.

Ondanks het uitbreken van de oorlog, besloot de gemeenteraad op 12 juni 1940 over te gaan tot de bouw van 396 gemeentewoningen, waarvan 5 met winkels, en 92 woningen voor de Handwerkers Vriendenkring. De Commissie voor de 5.1,2,e (welstand) was inmiddels ook akkoord.[18] Uit Den Haag kwam op 3 februari 1941 groen licht voor de aanbesteding, maar dan moest het ontwerp wel worden aangepast en versimpeld. In plaats van 3-op-2 werd teruggevallen op meer gebruikelijke boven- en benedenwoningen (1-op-1). Dit was goedkoper, leverde minder ingewikkelde woningplattegronden en woningscheidingen op, en was beter te bouwen. Een aantal grote woningen kwam te vervallen.

HANDWERKERS VRIENDENKRING IN DE OORLOG

De Stichting Bouwfonds Handwerkers Vriendenkring mocht als Joodse instelling in de oorlog niet meer bouwen. Hun woningcontingent werd aan het gemeenteplan toegevoegd, dat nu dus bestond uit 485 woningen. Architecten Kleinhout en 5.1,2,e kregen een vergoeding van 2.500,- voor bewezen diensten.[19] Voorafgaand aan de aanbesteding, ging directeur Flipse van de Woningdienst ervan uit de wijk voor f. 2.778.000,- te kunnen bouwen.[20] Een maand later was er slechts één bieding binnengekomen, van liefst 3,5 miljoen gulden.[21] Deze overschrijding maakte realisatie van het plan tijdens de oorlog onmogelijk. Korte tijd later volgde een bouwstop. Het maximale dat de gemeente kon bereiken, was de toezegging van dr. ir. Z.IJ. van der Meer en ir. 5.1,2,e om het bouwplan 'op een gunstiger tijdstip' weer op te pakken.[22] De aanleiding hiervoor diende zich al snel aan: het urgentieprogramma dat het rijk vanaf 1942 ontwikkelde voor een inhaalslag in de woningbouwproductie na de oorlog.

Hoe het na 1941 verder ging met de Handwerkers Vriendenkring, is in het archief van de Woningdienst terug te vinden.[23] Op grond van verordening no. 41 uit 1941 benoemde de Commissaris voor niet-commerciële verenigingen en stichtingen 5.1,2,e op 10 april 1942 tot zijn gevolmachtigde voor de Handwerkers Vriendenkring. De Rijkscommissaris voor het bezette Nederlandse gebied gaf Corsten op 21 mei 1942 de opdracht om de stichting zo spoedig mogelijk te liquideren.[24] Samen met de directeur van de Woningdienst en de Administrateur van de Afdeling Financiën der Gemeentesecretarie stelde Corsten een rapport op over de schulden en bezittingen van de stichting per 31 december 1941.[25] De stichting bezat toen zeven woonblokken in de Tugelaweg en in de omgeving van de Nieuwe Uilenburgstraat. De schulden (voorschotten en leningen) waren net iets hoger dan de bezittingen. Al op 27 juni kon worden besloten dat de gemeente de bezittingen, schulden en personeelsleden van de Handwerkers Vriendenkring zou overnemen en dat daarnaast de liquidateur een vergoeding van f. 100,- zou krijgen. Corsten kreeg f. 15.000,- voor al zijn inspanningen tussen 10 april 1942 en de datum van de overdracht. Personeelsleden die in verband met de 'ariseering der stichting' door Corsten waren ontslagen, hadden in sommige gevallen niets meegekregen en in andere gevallen twee maanden salaris.[26]

Na de oorlog werd bij het bevolkingsregister nog nagegaan wat er van het Joodse personeel was geworden, vanwege hun opgebouwde pensioenrechten. Op november 1947 schreef directeur 5.1,2,e van de Woningdienst aan zijn wethouder dat 5.1,2,e met zijn vrouw en dochter Ronna was afgevoerd naar Duitsland. Diens zoon Karel was op 20 april 1946 naar Palestina vertrokken. 5.1,2,e was op 12 februari 1943 naar Duitsland afgevoerd en van 5.1,2,e waren geen gegevens bekend.[27]

>
Z.j.,
5.1,2,e
>>
1985,
5.1,2,e I.

Bouwblok voorheen eigendom van de HWV aan de Maritzstraat/Tugelaweg, overname vond plaats in 1942. [SAA]

>
Mei 1946,
5.1,2,e

Nieuwe Uilenburgerstraat. De leeg gekomen woningen van de HWV werden aan het eind van de oorlog leeggeroofd. [SAA]

Woningontwerp gemeentewoningen door Gem. Woningdienst, woningontwerp Handwerkers Vriendenkring (HVK) door architecten Kleinhout en 5.1,2,e (omcirkeld met stippellijn).

[SAA]

↓/↓↓↓ Plattegronden type A (bedoeld voor de HVK) met opvallende 3-op-2 ontsluiting. In de begane grond tekening zijn de rijwielen op schaal ingetekend.

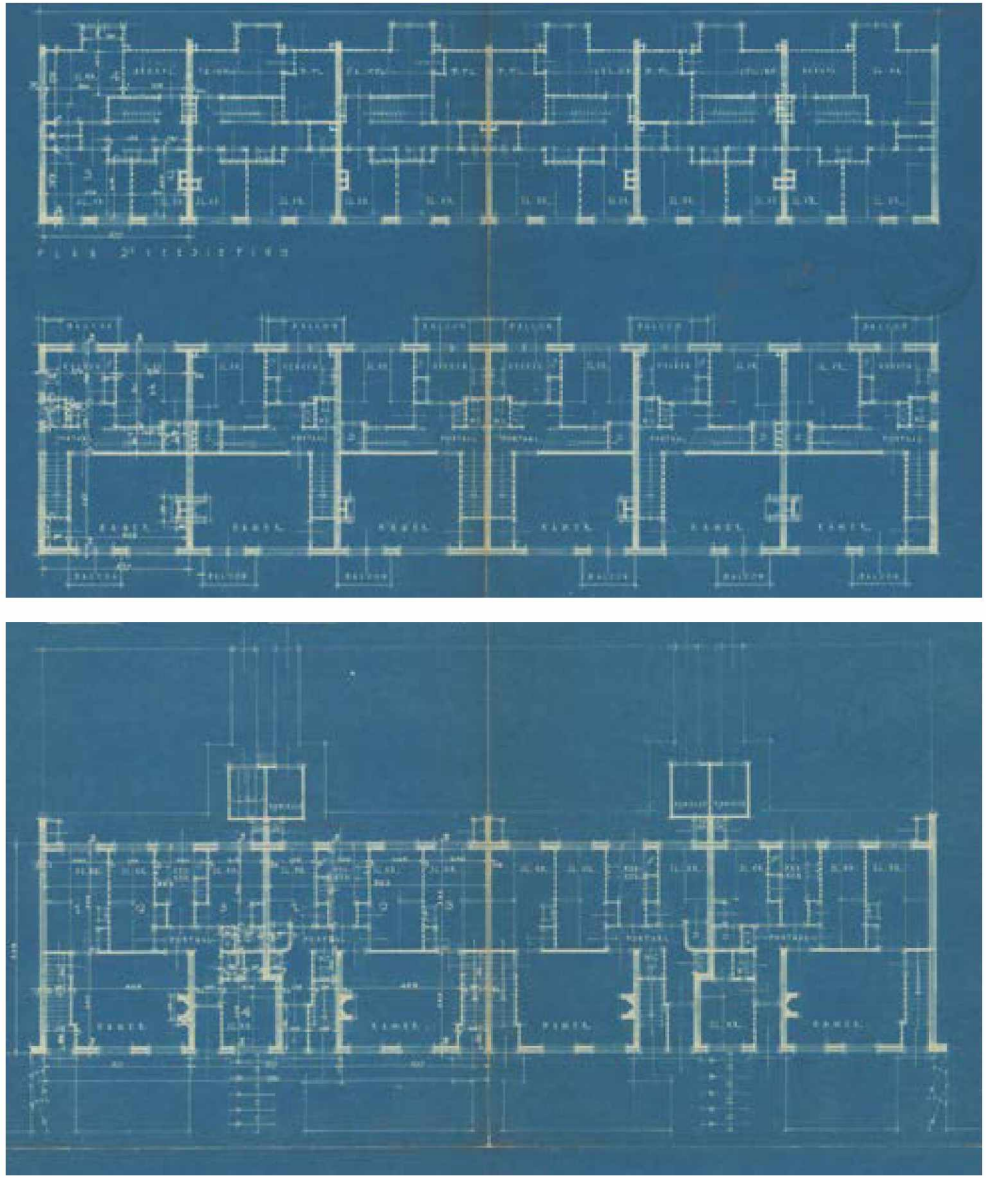

↓ Kopwoning voor grote gezinnen (type GG) met 5 slaapkamers, 11 bedden. De extra ruimte werd gecreëerd door een uitbouw aan de kopgevel.

↓↓ Eengezinswoningen voor de ouden van dagen (type OvD) waarbij de kopwoningen waren voorzien van een extra uitbouw met lager dak.

↓↓↓ Het 'standaard' type H was een bouwblok met drie bovenwoningen op twee benedenwoningen met balkons aan voor- en achterzijde en een asymmetrische doorsnede met dakkapel aan achterzijde. De blokken met type H^x waren op hogere grond gelegen.

↓ Kantoor en magazijn (type KM) gesitueerd aan de Noordzijde van de Middelhoffstraat. Bordestrap naar verdieping voorzien van traliewerk. Kopgevel met uitstekende daklijsten en drie aaneengeschakelde vensters.

↓↓ Kopwoningen gesitueerd aan de zuidelijke zijde van de Middelhoffstraat bestaande uit benedenwoning met winkel en bovenwoning volgens type C (3 op 2). Asymmetrische doorsnede met dakkapelen aan achtergevel. Grote etalageruiten en een uitbouw aan de achtergevel met daarop balkon (Noordoost gevel). [DWTA]

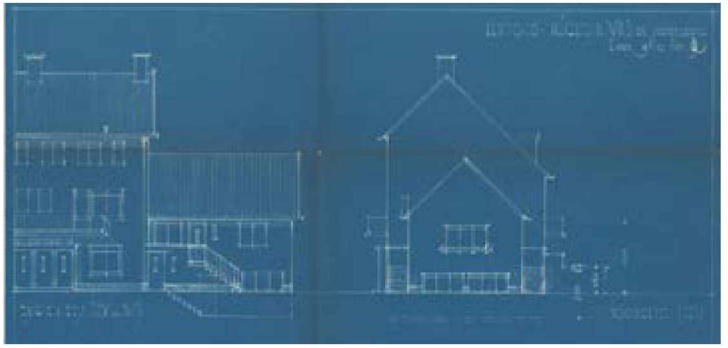

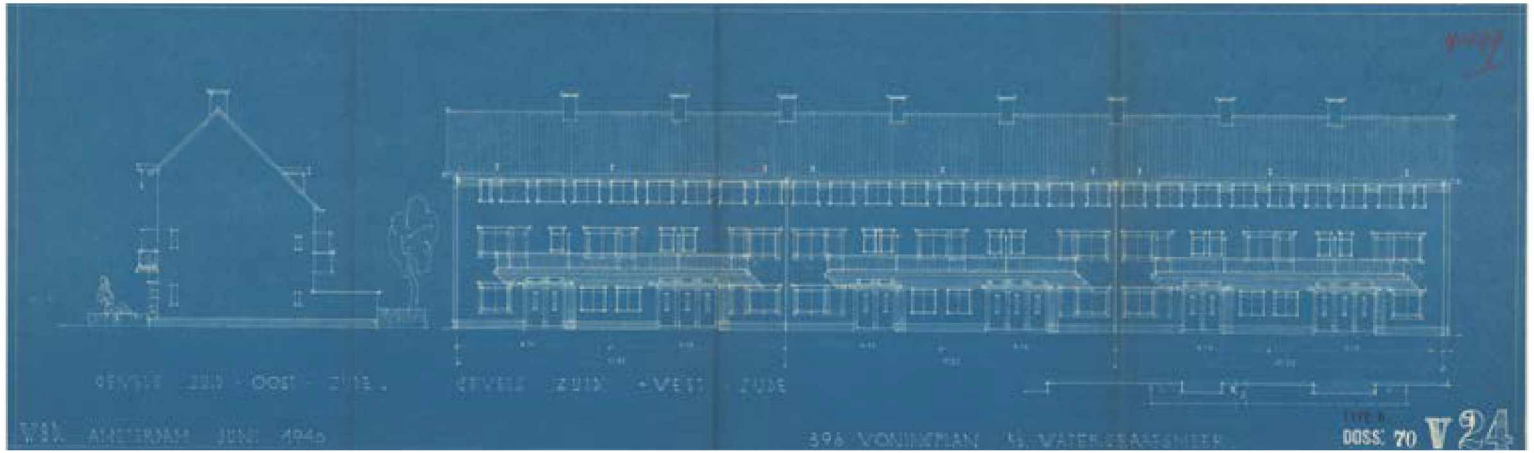

WONINGBOUWONTWERP VOORJAAR 1941

Woningontwerp gemeentewoningen door Gem. Woningdienst, woningontwerp Handwerkers Vriendenkring (HVK) door architecten Kleinhout en 5.1,2,e (omcirkeld met stippellijn).

[SAA]

↓ / ↓↓ / ↓↓↓

Bouwblokken bestaande uit een beneden en een bovenwoning, het 3 op 2 principe is komen te vervallen. De doorsnede is symmetrisch en de dakkapellen aan de achtergevel zijn niet meer zichtbaar evenals de rij vensters op de zolderverdieping aan de voorgevel. Kopwoningen Ah en B.

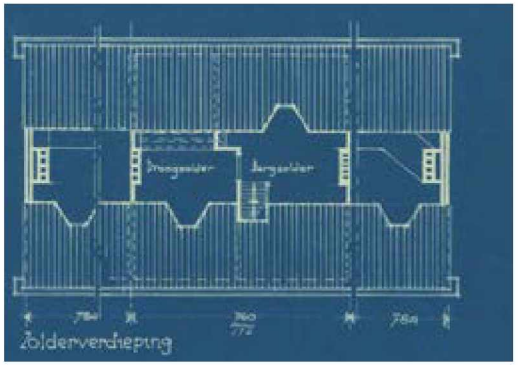

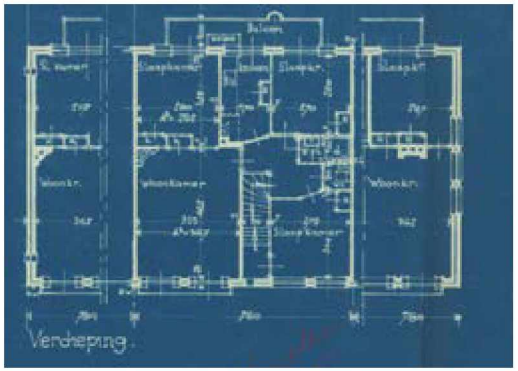

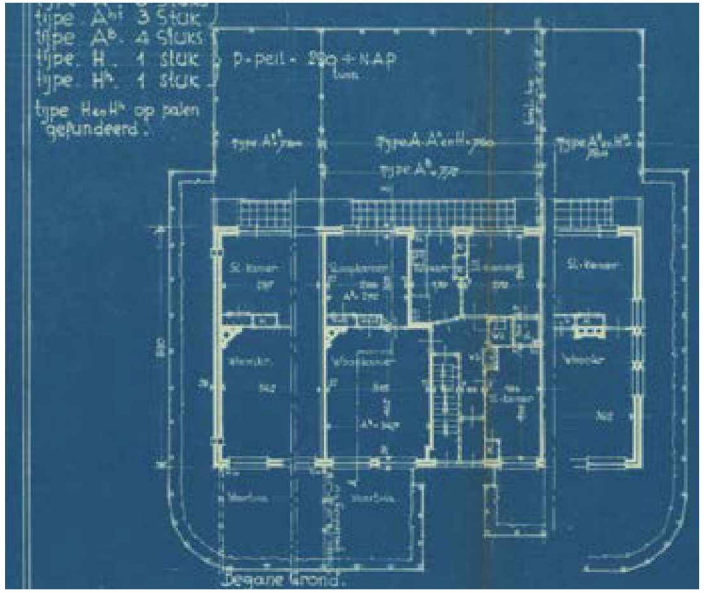

↓ Kantoor magazijn (type M), nu gesitueerd aan de zuidzijde van de Middelhoffstraat. Bordestrap naar verdieping voorzien van stenen balustrade in plaats van traliewerk, Kopgevel met uitstekende daklijsten en twee aaneengeschakelde brede vensters. Toegang sousterrain voorzien van drietal ramen.

↓↓ Type B als kopse kant (noord) van de type A blokken. Kopgevel net niet symmetrisch.

↓↓↓ Type A^{h} als kopse kant (zuid) van de type A blokken. Geheel symmetrisch.

↓ Type E en koptype F^{h1}, met symmetrische opbouw en enkele ramen aan de buitenkanten van de gevel.

↓↓ Benedenwoning met winkel en 3 slaapkamers en twee bovenwoningen waarvan 1 met 3 slaapkamers en de ander met 2 slaapkamers. symmetrische doorsnede en zijgevel met etalageruiten en entree winkel Dakkapellen aan achtergevel zijn komen te vervallen evenals de uitbouw aan de achtergevel met daarop balkon.

↓↓↓ Type O (ouden van dagen), flink versoberd maar bankje toegevoegd.

[DWTA]

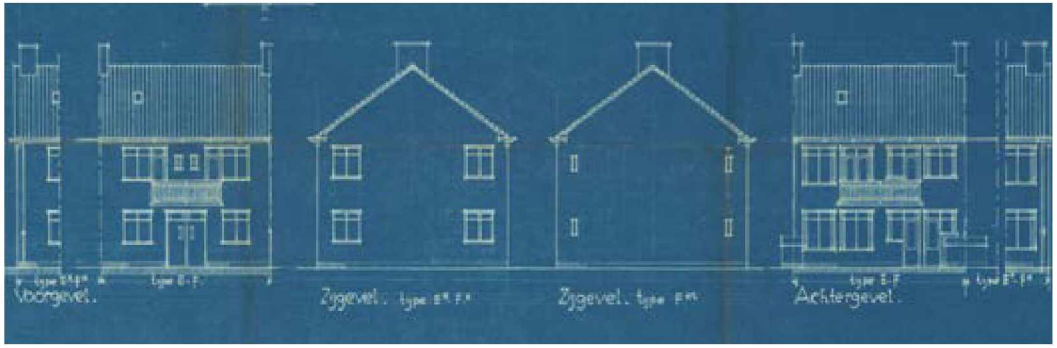

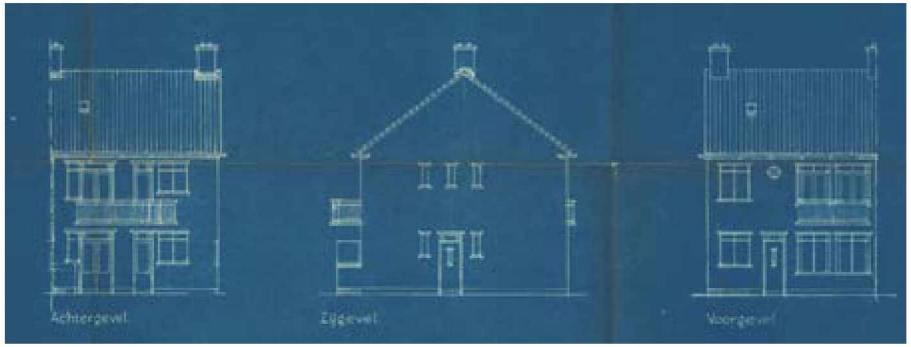

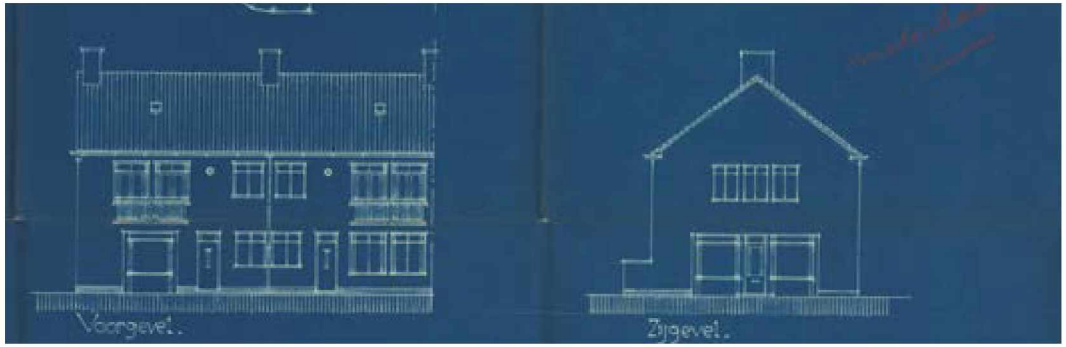

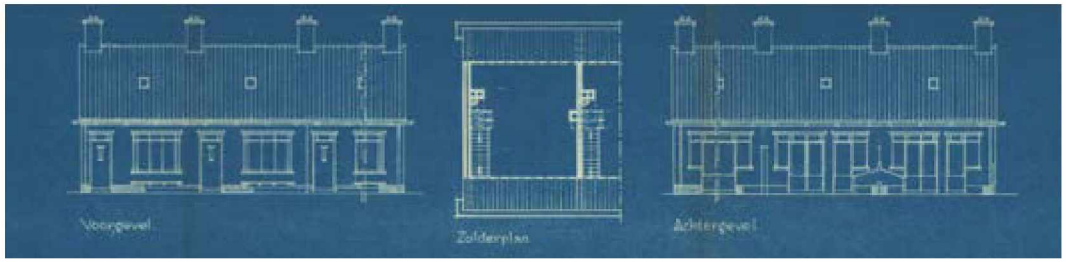

De door de Duitsers benoemde Algemeen Gemachtigde voor den Wederopbouw, 5.1,2,e verzocht de gemeente Amsterdam eind 1942 om voorbereidingen te treffen voor de bouw van ongeveer 5.000 woningen na de bevrijding.[28] Dit leidde allereerst tot het uitwerken van woningbouwcomplexen in Bosch en Lommer en in 1943 werd ook de locatie van Tuindorp Amstelstation in dit programma opgenomen. In 1944 kon een herziening van het uitbreidingsplan worden ingediend voor dit complex en de nabijgelegen Fizeaubuurt. De herziening behelsde het samenvoegen van enkele stroken tot open bouwblokken. Centraal in de buurt was een plantsoen toegevoegd. De planherziening werd op 10 november 1944 vastgesteld door de raad en na de bevrijding goedgekeurd door zowel GS (27 februari 1946) als de Kroon (14 september 1945).

Na de bevrijding trad het urgentieprogramma voor de woningbouw in werking, zoals dat tijdens de oorlog was voorbereid. Voor het eerste jaar na de oorlog ging de Algemeen Gemachtigde voor de Wederopbouw (J.A. Ringers) uit van 30.000 nieuwe woningen in heel Nederland. Amsterdam kreeg 5300 woningen toegewezen, verdeeld over Bos en Lommer en Watergraafsmeer.[29] Al op 22 mei 1945 circuleerde een lijst van locaties met geselecteerde bouwers en architecten. Voor Watergraafsmeer ging het om vier particuliere bouwondernemers (5.1,2,e jr., 5.1,2,e 5.1,2,e), een woningbouwvereniging (W.A.S.P.: Woningbouwvereniging van Amsterdams Spoorwegpersoneel) en vier architectenbureaus (A. Bodon, 5.1,2,e Evers en Sarlemijn en P. Vorkink).[30] 5.1,2,e was supervisor. Om uiteenlopende redenen zou de rolverdeling grondig wijzigen. Zo trok Vorkink zich terug, wilde W.A.S.P. een andere architect en maakten enkele particuliere bouwers plaats voor woningbouwverenigingen. Uiteindelijk werd in Amsteldorp het in de oorlog vergunde plan met minimale wijzigingen (versoberingen in verband met de materiaal schaarste) gerealiseerd door de gemeentelijke Woningdienst. Het idee om binnen een jaar na de bevrijding te bouwen bleek ambitieus, maar het lukte om de bouw in 1946 aan te besteden en van start te laten gaan. Op 1 juni verzocht het gemeentebestuur aan de minister van Openbare Werken en Wederopbouw om financiering. Op 25 juli kwam per telegram bericht uit Den Haag met een machtiging voor f. 4.506.309,-, mits 'inschrijver capabel en geen collaborateurs'.[31] De eerste paal werd op 27 augustus 1946 geslagen.[32]

5.1,2,e 1941, algemeen gemachtigde voor de wederopbouw. [NA]

Juli 1947, goedgekeurde plannen te zien in roze. De gearceerde gebieden waren opgenomen in het urgentieprogramma.

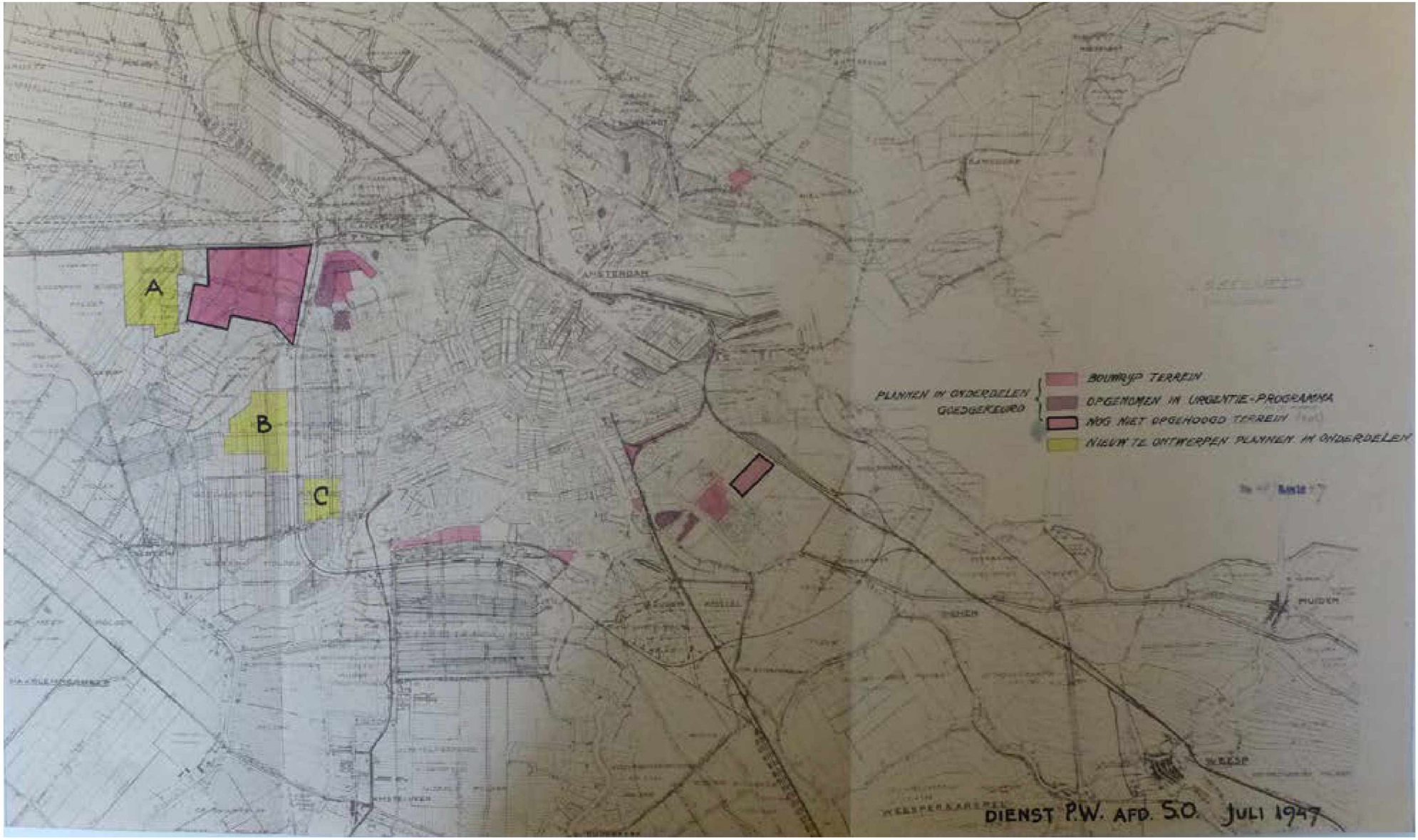

Het uitgevoerde ontwerp was niet meer specifiek bestemd voor grote gezinnen of gezinnen afkomstig uit krotten. De directeur van de Woningdienst schreef aan zijn wethouder dat, vanwege de ligging bij het Amstelstation en de zichtbaarheid van de tuinen vanaf de openbare weg, het jammer zou zijn als aan de oorspronkelijke doelgroep werd vastgehouden.[33] Bovendien was er al jaren niets aan krotopruiming gedaan. Daarom werden de woningen verhuurd aan 'gezinnen, die in staat zijn een redelijk, zij het niet te hooge huur voor hun woning op te brengen en die een bewoningpeil hebben bereikt gelijk aan dat van de tuindorpen Nieuwendam, Oostzaan en Watergraafsmeer'.

Het gebouwde plan omvatte 485 woningen, waarvan 5 winkels met woning en een dokterswoning, alsmede een rijwielstalling, kantoor met werkplaats. In het plan waren acht woningen met vier slaapkamers, 365 woningen met drie slaapkamers en 55 woningen voor ouden van dagen met een slaapkamer. De bejaardenwoningen waren eenlaags woningen, de rest van de wijk bestond geheel uit boven- en benedenwoningen. De benedenwoningen waren uitgerust met een kelder, kolenkit en een kast voor een wasmachine. In de bovenwoningen stond de kolenkist op het balkon en was een zolderruimte. De centrale fietsenberging had ruimte voor twee fietsen per woning. Dankzij deze voorziening waren er geen achterpaden tussen de tuinen.

Hoe de wijk was gedacht, werd in detail door de wethouder van volkshuisvesting uit de doeken gedaan in een bijeenkomst voor vrouwelijke raadsleden op 14 mei 1946. Het verslag van deze bijeenkomst: 'Op het terrein is een open bebouwing ontworpen. Deze bebouwing bestaat in het middengedeelte van het plan uit z.g. open bouwblokken, bouwblokken dus die langs de lange zijde zijn bebouwd en aan de korte zijden open zijn. De blokken zijn met de lengte-as NW-ZO georiënteerd. Enkele lange blokken zijn nog eens onderbroken door een voetpad. Langs de randen van het plan ligt een bebouwing, waarbij elke rij der perceelen op dezelfde wijze aan den openbare weg grenst. In afwijking met de richting in het middengedeelte is langs de 5.1,2,e de Vrieslaan de lengte-as van de bebouwing ongeveer Noord-Zuid georiënteerd en langs de Weesperzijde Z.W. - N.O.'

'De achtertuinen in de open bouwblokken sluiten tegen elkaar aan. In de tuinen zijn schuurtjes vermeden, waardoor de alleijs of achterpaden achterwege konden blijven. De ervaringen met de alleijs in de tuindorpen opgedaan, zijn niet gunstig. Zij geven bij herhaling klachten over vervuiling en baldadigheid. De tuinen der op zich zelf staande rijen perceelen zijn door plantsoenstrooken van den openbare weg gescheiden. Voorts is het plan nog op verschillende daartoe geschikte plaatsen met plantsoen verrijkt. Om het aanzien van de tuinen in de open bebouwing te steunen, is het ook aan de open zijde van een aantal blokken aangebracht. In het midden van het complex komt een klein plein voor, dat een grindverharding krijgt en aan de jeugd een geschikt speelterrein biedt'.

'De vele van den openbare weg af zichtbare tuinen, de voortuinen, de plantsoenstrooken en de ruim ontworpen boombeplanting zullen aan het complex het karakter van een tuindorp geven en daarmee tevens een passende aansluiting bij de omgeving, zooals die is ontworpen in het vastgestelde uitbreidingsplan'.[34]

1946, het woningbouwontwerp zoals uiteindelijk uitgevoerd.

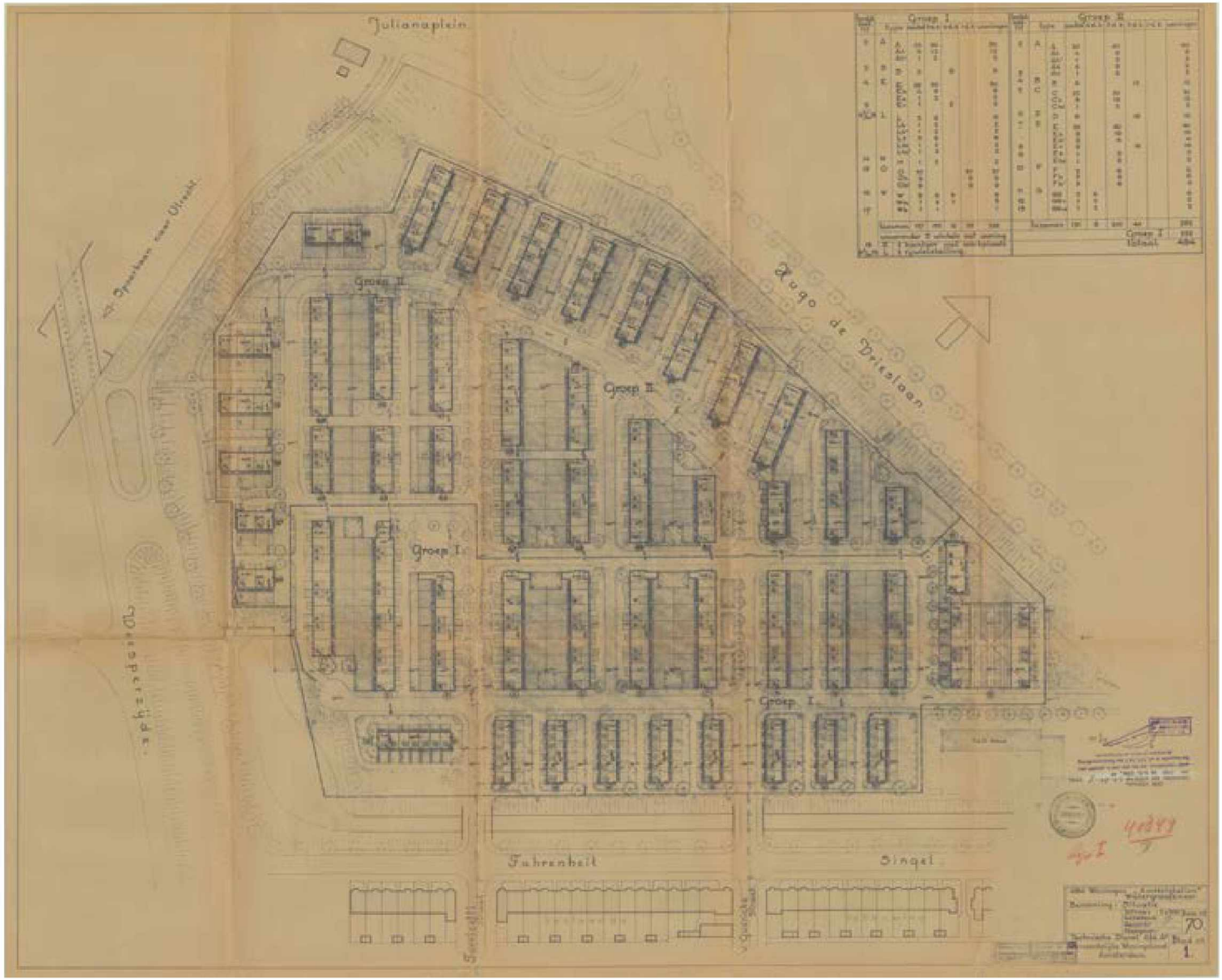

Woningontwerp gemeentewoningen door Gem. Woningdienst.

[SAA]

↓ / ↓↓ / ↓↓↓

Plattegronden type A met aan de noordzijde type B op de kop. Bebo principe blijft behouden. Te zien is dat de hallen recht zijn getrokken i.p.v. met schuine wanden.

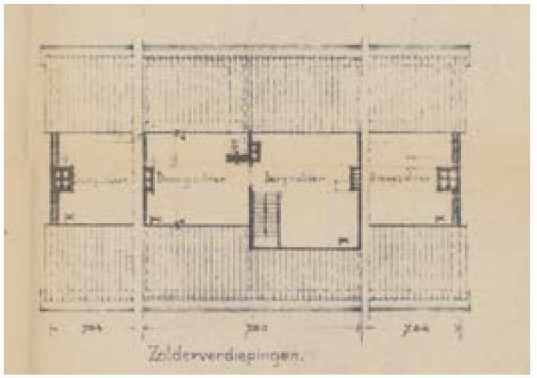

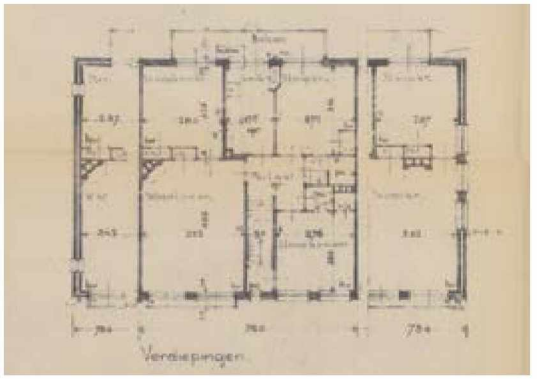

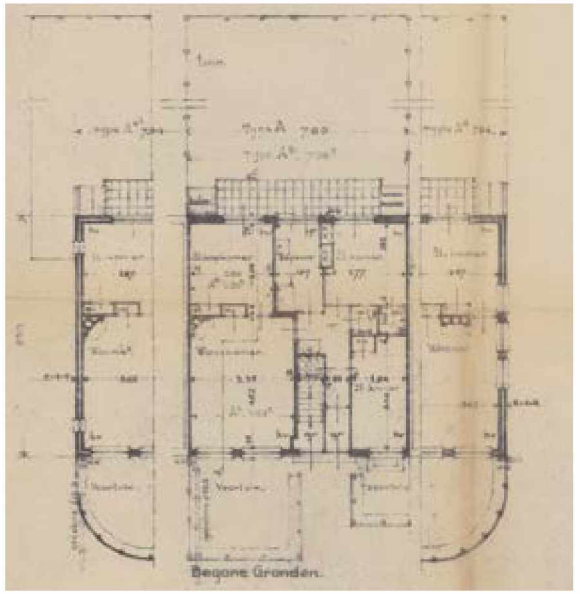

↓ Kantoor magazijn (type Z), nauwelijks wijzigingen. Diefijzers toegevoegd en kleine ramen naast de ingang van de onderverdieping zijn verdwenen.
↓↓ Type B als kopse kant (noord) van de type A blokken. Kleine ramen zijn naar de zijkant verschoven.
↓↓↓ Kopse kant (zuid) van de type A blokken. Nagenoeg ongewijzigd.

↓ Type E koptype, met consoles in plaats van daklijsten aan de kopse kanten van de blokken.
↓↓ Aan de benedenwoning met winkel is een schuur toegevoegd aan de zijkant.
↓↓↓ In de C typen is het naar de zijkant verplaatste enkele raam terug te herkennen. Bovendien zijn de vensterlijsten hier in schokbeton uitgevoerd.

[DWTA]

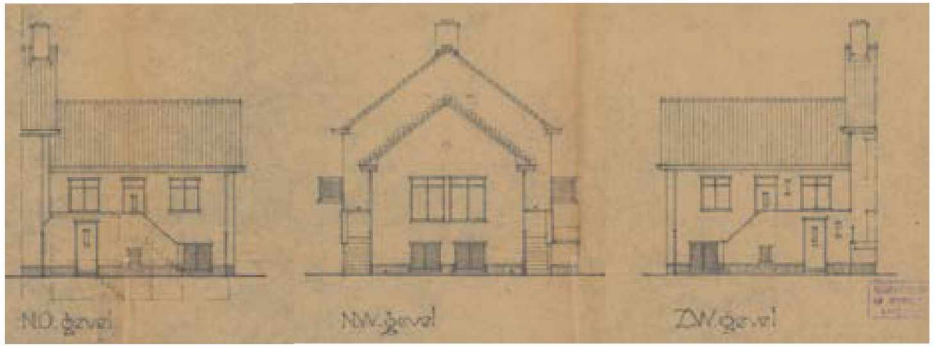

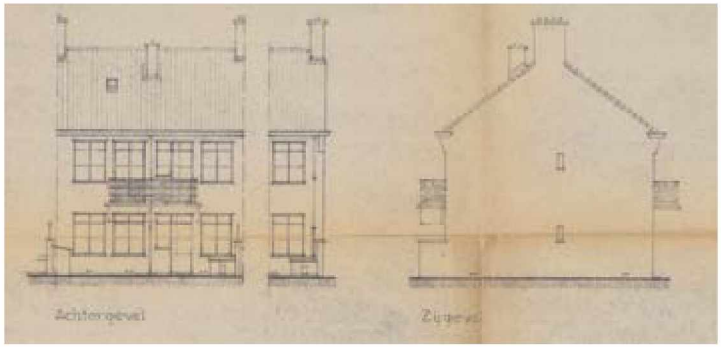

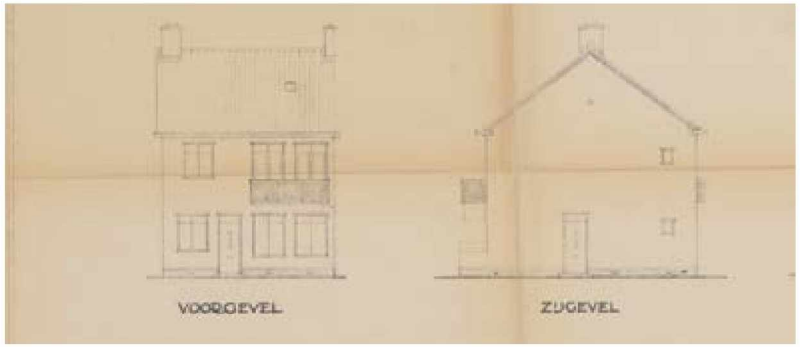

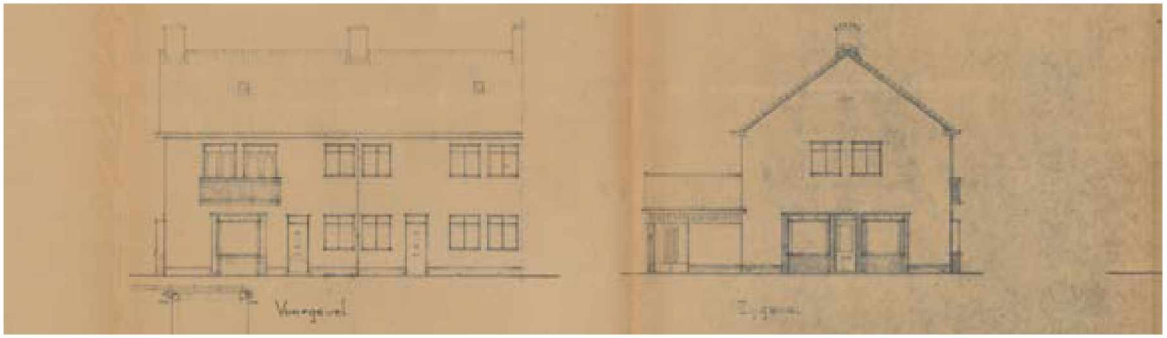

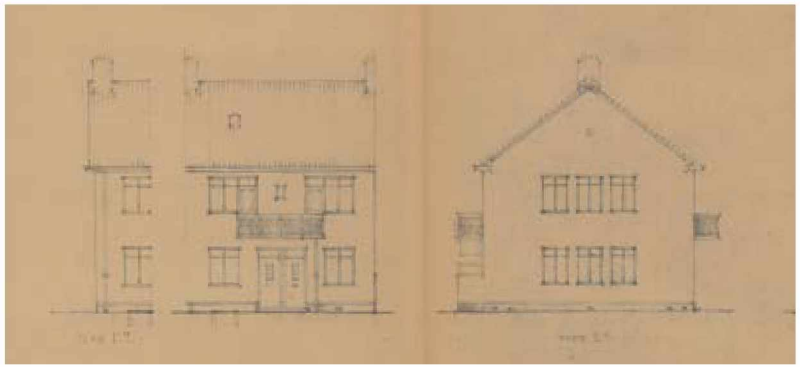

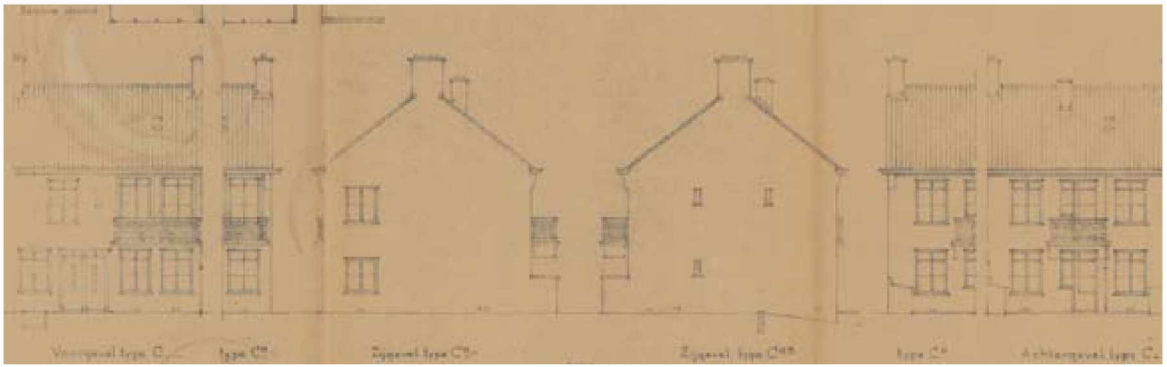

1947 zomer, Kolenkisten duidelijk te zien. Op de achtergrond industriële bebouwing aan de Weespertrekvaart [SAA]

1946 najaar, bouwvoorbereiding met Amstelstation op de achtergrond. [SAA]

1946 najaar, foto vanaf het spoor genomen, ouderenwoningen reeds voltooid. [SAA]

1946 oktober, fundering van gewapend beton.

1946, nog vrijwel lege bouwgrond.

1.3 GROENONTWERP

Behalve het zoeken naar een verbetering van de buurtopzet met een open verkaveling, is een tweede punt van innovaties in Tuindorp Amstelstation de inrichting van de openbare ruimte. Door de open opzet van de wijk en de toevoeging van vele plantsoenen aan de achtertuinen, kon de afdeling beplantingen van de gemeente niet goed uit de voeten met de traditionele groenaanleg van rechte bomenrijen en plantvakken. Destijds had de afdeling beplantingen, die werd geleid door de architect J.R. Koning, geen idee hoe de vrije buitenruimte van de strokenbouw moest worden ingericht. Dat leidde tot beplantingsplannen met rijen bomen en struiken. Vanuit de top van de afdeling stadsontwikkeling werd tot in detail gereageerd op beplantingsvoorstellen. Veelal schreef 5.1,2,e brieven met alternatieven voor de sortimentskeuze, het ritme en de plaatsing van het groen. Het was de eerste stap in de richting van een moderne groenaanleg, waarbij de stedelijke buitenruimte letterlijk terrein won, nieuwe gebruiksvormen ging faciliteren en daarmee ook aan belang voor de stedenbouw won.

De architectuur was monotoon: stroken van een of twee lange met een kap, en hier en daar een souterrain. Op twee manieren kreeg het plan iets van variatie. Stedenbouwkundig gebeurde dat door bouwblokken af te wisselen met strokenbouw en langs de randen van de buurt de bouwblokken te verdraaien (het bovengenoemde 'bevredigend aspect'). De tweede manier om de monotonie van de strokenbouw en de architectuur van de Woningdienst te doorbreken was het groenontwerp. Hiermee kon ritme, variatie en herkenbaarheid aan de straten en plekken worden gegeven.

Bij de uitwerking van het groenontwerp voor Tuindorp Amstelstation werd de Afdeling Beplantingen aan de hand genomen door de Afdeling Stadsontwikkeling. Dit begon met een overleg tussen mej. 5.1,2,e van Stadsontwikkeling en J.R. Koning, het hoofd van de Afdeling Beplantingen. 5.1,2,e stuurde Koning op 4 november 1948 een briefje met de toen gemaakte afspraken.[35] Het loog er niet om. De Manenburgstraat: geen hazelaar, maar Carpinus Betulus. De 'overzichtsweg' onder het spoor langs: misplaatst om hier de kleine Robinia Pseudacacia Bessoniana te willen, neem een boom van een forser type, 'om de spoorbaan tot een kleinere schaal terug te brengen'. De Peerelstraat: de Sorbus Aucuparia geeft weliswaar een feestelijk aanzien met de bessen, maar is 'te iel en schriel voor straatbeplanting'. Alleen in het voorstel van Beplantingen om de tegen blinde gevels hier en daar een wingerdsoort te planten, kon rekenen op instemming van stadsontwikkeling.

Koning antwoordde drie maanden later aan 'de Leider van de Afdeling Stadsontwikkeling' dat hij zo veel mogelijk met alle wensen rekening had gehouden.[36] Er was gekozen voor Carpinus Betulus Fastigiata in de Manenburgstraat en Titta Vulgaris aan de 'overzichtsweg'. Maar het viel niet mee, omdat enkele boomsoorten moeilijk te verkrijgen en het nog jaren zou kunnen gaan duren. Koning bleef bij de Sorbus Aucuparia in de Peerelstraat, 'deze soort wordt wel is waar een boom van de 3e grootte, doch hij groeit zeker zo goed als de verschillende Meidoorn-soorten, die in dit Tuindorp voor straatbeplanting zullen worden aangebracht. Met de hier aanwezige voortuinen, die voor hun ontwikkeling ook een kleinere boomsoort vereisen, zal deze soort zeker voldoen. Eén straat in dit Tuindorp met deze soort geplant lijkt mij dan ook wel verantwoord.'[37]

In februari 1949 volgde een volgend bezoek aan de afdeling beplantingen, ditmaal van Scheffer met Breman en mej. Mulder. Afgesproken werd om langs de zuidkoppen in de Rosendaalstraat twee of drie Italiaanse populieren te planten en de rest met wingerd te laten begroeien. De overige opmerkingen in het overzicht van de afspraken, dat Scheffer aan Koning stuurde, gingen over de compositie van het groen, met als rode draad dat alles losser en vrijer kon. Zo moesten de solitaires in het midden tussen IJslandtpad en Rosendaalstraat niet stijfjes op een lijn staan, maar geplant met meer variatie, 'd.w.z. dat zij dan eens Noordelijker, dan eens Zuidelijker staan, en dat niet al te nauwkeurig aan één boom moet worden vastgehouden'. Ook de berken in de groene vierkantjes tussen de tuinen in de Middelhoffstraat mochten wat 'toevalliger' worden geplaats. Waar de grote laanbomen op grote onderlinge afstand werden geplant, pleitte Scheffer ervoor de kleinere soorten dichter op elkaar te zetten. Wederom antwoordde Koning dat aan de wensen van Stadsontwikkeling tegemoet was gekomen. Alleen bij de bejaardenwoningen hield Beplantingen voet bij stuk. Koning: 'De heesterbeplanting langs de Rusthofstraat is gehandhaafd. De plaats van de Japanse kersen (Prumus Hisakura) is niet op de gewenste plaats voor de gevel geplaatst. De lijsterbes (Sorbus 5.1,2,e) (..) heeft geen contact gekregen met de geprojecteerde bank'.[38]

Terwijl de discussie over de groeninrichting nog moest beginnen, werd de wijk al besproken in het tijdschrift Bouw. Ene G.W. (Westerman) sprak lovende woorden over de totstandkoming van de wijk, onder zulke moeilijke omstandigheden. Maar het resultaat viel hem tegen: de buurt keerde de stad de rug toe, maakte geen contact met het naastliggende Amstelstation en miste in de architectuur

het karakter van een tuindorp. Ook de woningplattegronden vielen tegen: een onlogische indeling, een hokkerige slaapverdieping, een slaapkamer aan de woonkamer en in de woningen voor ouden van dagen een benauwend portaal vol deuren.[39]

↓↓ Openbare plantsoenen binnen de planbegrenzing van het Tuindorp Amstelstation in groen gekleurd.

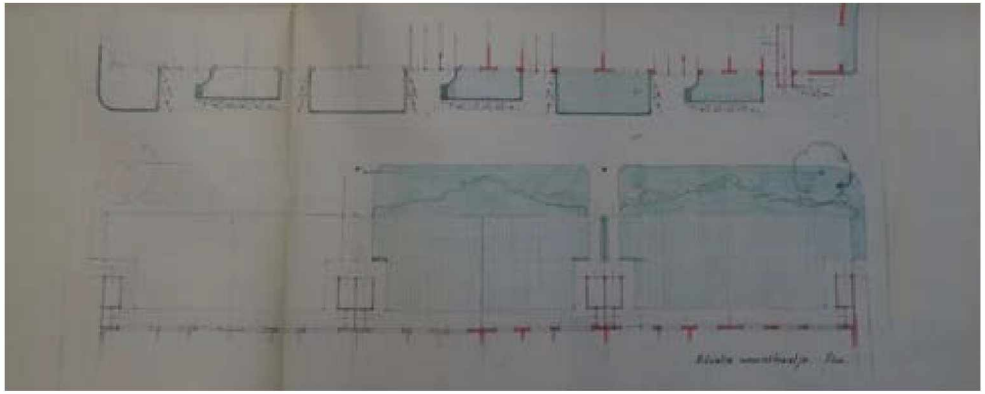

↓ Plattegrond van de ouderenwoningen als toelichting bij het artikel in Bouw. Duidelijk te zien zijn de (groene) erfafscheidingen en het bankje aan de voorgevel.

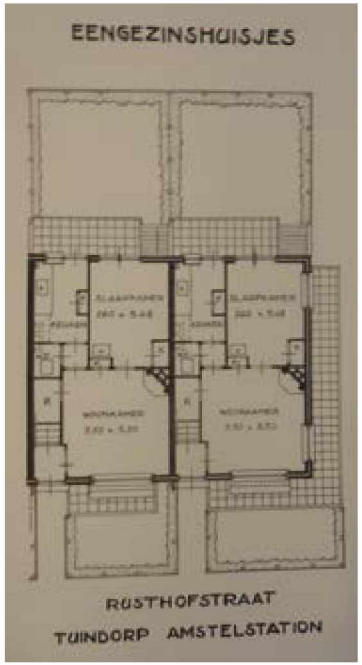

↓↗ Schetsen van Kleinhout en 5.1.2.e voor de inbedding van de achtertuinen bij strokenbouw. Er is veel zorg besteed aan het stallen van 'rijwielen'. Ook is rechtsboven goed de consequentie te zien van de 3-op-2 ontsluiting op het plan voor de voortuinen.

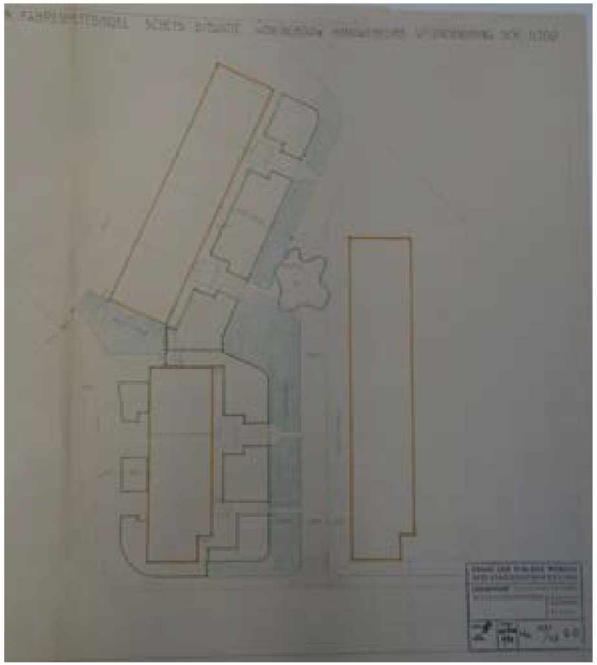

↓ Luchtfoto uit circa 1971. De beplanting is inmiddels wat volgroeider dan na aanleg. Ook is op deze foto goed te zien dat het slopen van de bebouwing aan de Weespertrekvaart (Weesperzijde) een onbestemd gebied achterliet. [SAA]

1.4 BOUW- EN GEBRUIKSGESCHIEDENIS

↓ Schets 5.1,2,e van de Weesperzijde gezien vanaf de Overzichtweg, te zien is de losse bebouwing (dijkhuis, loodsen) die zich langs de Weespertrekvaart bevond, tekening gemaakt in 1959.

DE HOEKEN VAN DE WIJK

In het vastgestelde plan voor Amsteldorp uit 1944 (zie pagina 15 en 20) werden de hoeken van de wijk aan de oost- en noordzijde afgesloten door gebouwen met een publieke bestemming. Aan de zuidwestzijde stond een grote vijver ingetekend als afsluiting van de Fahrenheitsingel. Het publieke gebouw aan de noordzijde, aan het Julianaplein is nooit gerealiseerd. Het terrein aan de Fizeaustraat heeft lange tijd braak gelegen. Pas begin jaren 70 verrees hier een kantoorpand naar ontwerp van architect 5.1,2,e

De kavels aan de Weespertrekvaart waren ten tijde van de bouw van de woningblokken nog in gebruik. Vermoedelijk hebben deze gebouwen, waarschijnlijk loodsen voor kleine bedrijvigheid, hier nog tot de jaren 60 gestaan. Toen dit terrein uiteindelijk vrijkwam werd er geen vijver aangelegd. Een dokter uit Soest liet er tussen 1965 en 1968 zijn villa met praktijk aan huis bouwen en de rest van het terrein bleef leeg. In de luchtfoto van Amsteldorp gemaakt omstreeks 1970 is te zien dat het terrein is vrijgemaakt en slechts doorkruist wordt door een sloot. In 1986 wordt er een voetbalveldje aangelegd op het terrein. Momenteel bevindt zich er ook een skatepark.

GROOT ONDERHOUD JAREN 80 EN 90

Begin jaren 80 werd het hoog tijd voor het eerste grootonderhoud aan de woningen sinds de oplevering. De bewoners hadden last van tocht en gesprongen ruiten. Bovendien voldeden de woningen niet meer aan de toenmalige normen voor comfort en warmte-isolatie. Om bewoners tegemoet te komen werd hen aangeboden te kiezen voor “enkele geriefsverbeteringen” zoals het vernieuwen van keuken en sanitair en/of het aanbrengen van een cv-installatie. Door de grote hoeveelheid aan onderhoudsprojecten kon het onderhoud niet plaatsvinden in de jaren 80. Wel werden alvast de stalen kozijnen vervangen door aluminium exemplaren, omdat de meest urgente problemen daarmee konden worden opgelost.
In 1990 werd uiteindelijk gestart met het grote onderhoudswerk. Aan de buitenzijde van de woningen werden de erfafscheidingen vervangen door spijlenhekwerk, palen met ijzerdraad en indien gewenst sneeuwbesbeplanting aan de achterzijde van de woningen. De voortuinen werden voorzien van 40 cm hoog houten hekwerk, wat in de huidige situatie nog bij veel huizen zichtbaar is. De kelderkoekoeken werden afgedekt met beton met glastegels en de kolenkisten en washokken werden aangepast zodat ze als bergkasten gebruikt konden worden. De balkons werden hersteld en de voordeuren vervangen, inclusief kozijn. Op het dak werden nieuwe dakplaten gelegd en de dakpannen werden vervangen. Aan de binnenzijde van de woningen werden alle binnendeuren vervangen, alsmede de betegeling in de keuken en doucheruimte.
Het grootonderhoud kon zeer ingrijpend zijn waardoor zelfs compensatie beschikbaar was voor de toenmalige

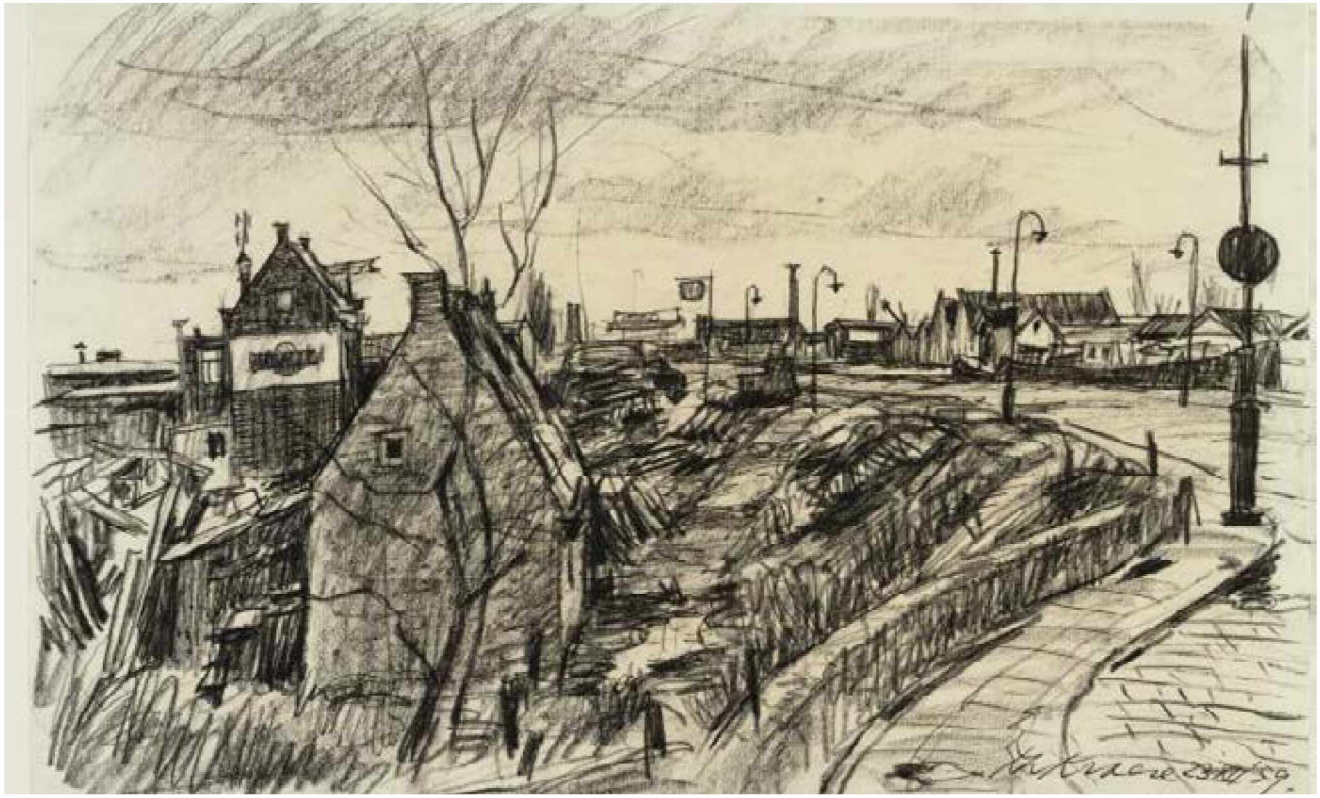

Fase II van vooruitgeschoven gevelonderhoud, 1987

Type C en D

Bestaande toestand voor grootonderhoud, circa 1985

Type A

bewoners. Ook werd de kans gegeven om te verhuizen naar een woning die al vernieuwd was of een woning buiten het Amsteldorp.

VERANDERING IN BEELD

De veranderingen van het grootonderhoud tussen 1987 en 1991 zijn vooral zichtbaar in de kozijnen van de woningen en de voor- en achtertuinen. De oorspronkelijke roedeverdeling van de stalen kozijnen en de kenmerkende smalle staalprofielen zijn niet terug te herkennen in de huidige aluminium exemplaren. De vervangende voordeuren hebben weliswaar een daklicht, zoals oorspronkelijk bedoeld was, maar deze ogen massiever dan de originele deuren die op de historische foto's te zien zijn, omdat de groeven in het houtwerk ontbreken. Ook is verandering goed zichtbaar in de erfafscheidingen. Bewoners hebben in sommige gevallen naar eigen inzicht het houten hekwerk van de voortuinen vervangen door een ander soort (houten) hek. Ook zijn de achtertuinen vaak afgeschermd door een hoge houten schutting, die tegen het verzinkte spijlenhek is geplaatst.

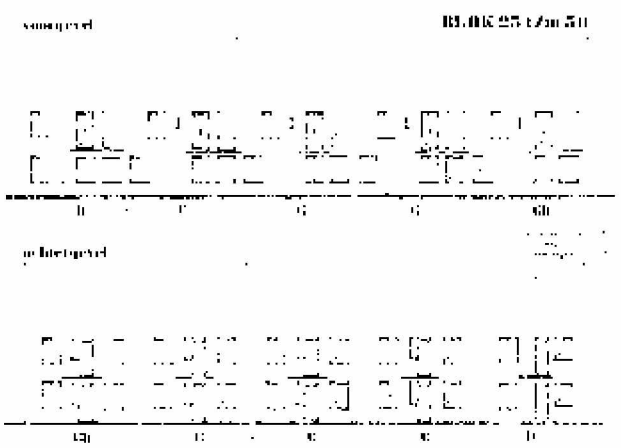

Voor (ca. 1947) en na (2017) vervanging van de kozijnen en voordeuren. Te zien is het verschil in roedeverdeling en relief van de voordeuren.

Type A

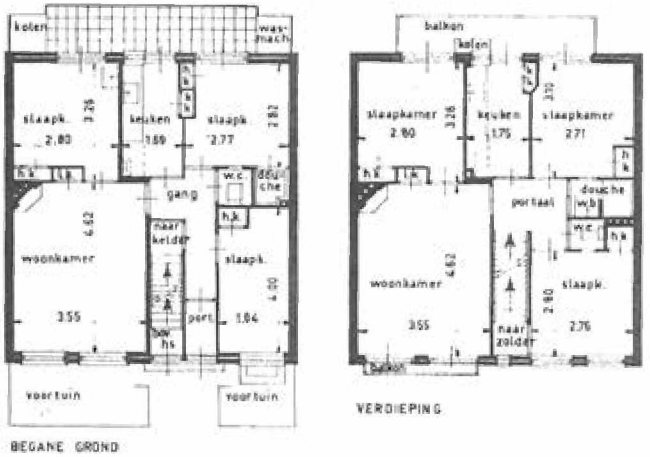

Verbeterde toestand na grootonderhoud (indien gekozen voor aanpassing keuken/badkamer), 1991

Type A

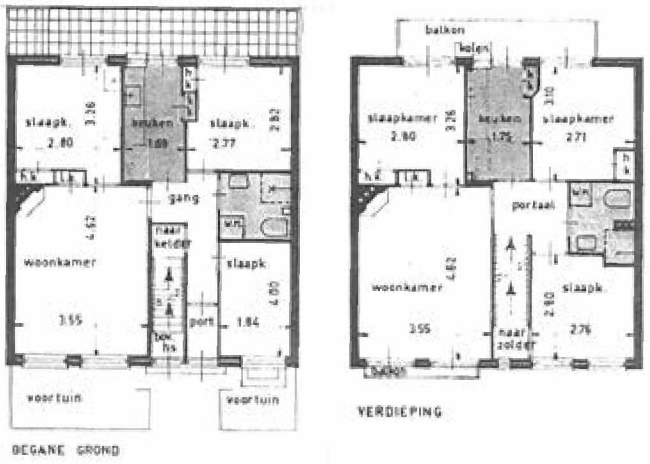

uitgezonderd

1.5 OMGEVING AMSTELDORP IN HUIDIGE SITUATIE

LEGENDA

ONDERLEGGER

- groen (gras of openbaar plantsoen)
- bos
- bomen
- water
- zand(bak)

- bestrating
- autoweg
- parkeerplaats

- bebouwing
- hoogbouw
- overkapping
- steiger
- privé terrein (tuin)

- spoorbaan
- spoor
- tramspoor
- perron

- muur
- hekwerk/trapleuning
- drempel

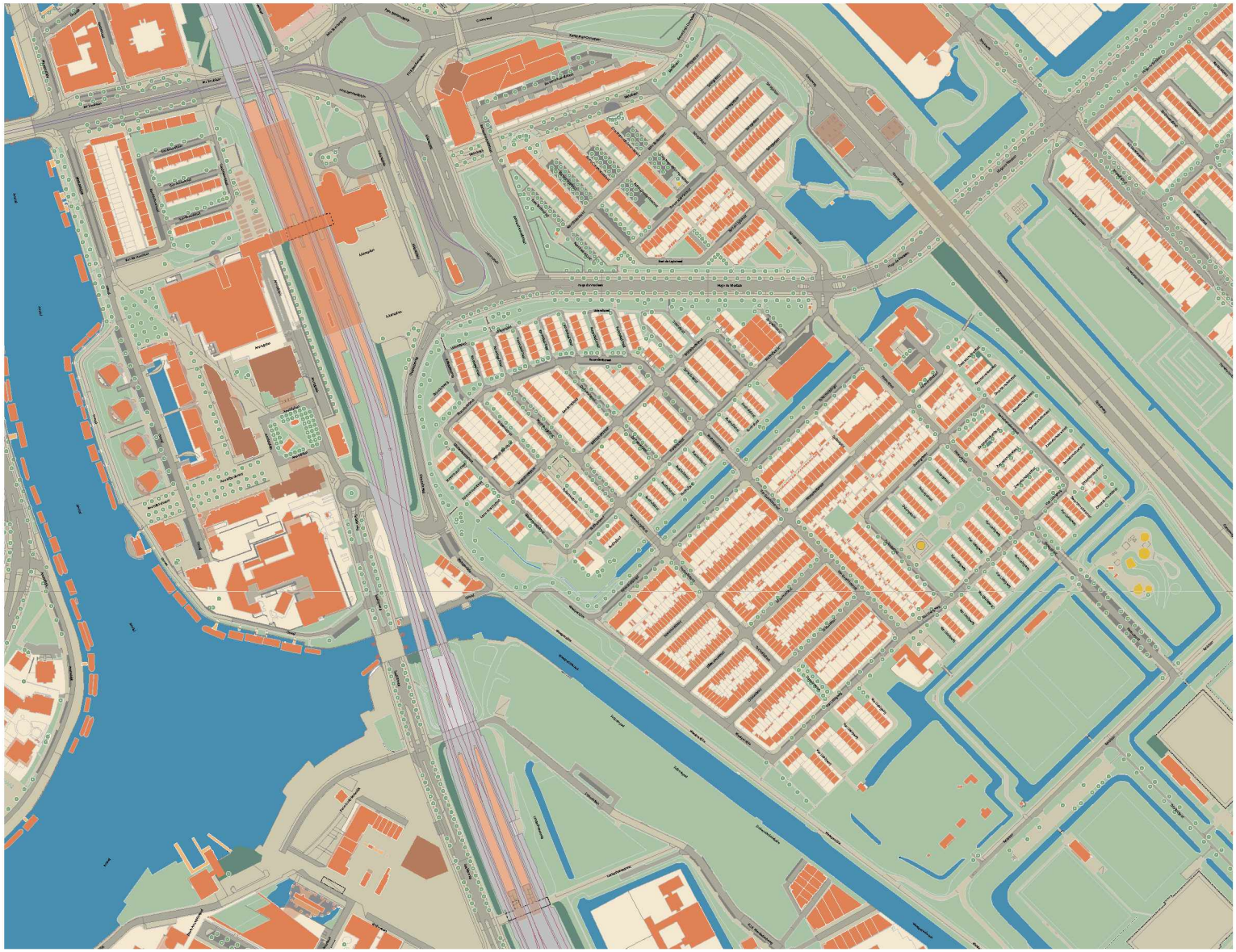

1.6 EEN BLIK OP TE TOEKOMST: OVERAMSTEL, AMSTELKWARTIER EN KOP WEESPERTREKVAART

2

ANALYSE HUIDIGE SITUATIE

2.1 STEDENBOUWKUNDIGE STRUCTUREN EN OPENBARE RUIMTE

LEGENDA

STEDENBOUWKUNDIGE STRUCTUUR

- hoofdontsluiting / regionale weg
- wijkontsluiting
- randen plein
- plein
- voorgevel en kopgevels

OPENBARE RUIMTE & BEPLANTING

- achtertuin
- plantsoen (laag struikgewas)
- voortuin
- muur/rand van plateau
- talud
- boom hoger dan 9 meter
- monumentale boom

↓ 5.1,2,e deze regionale weg vormt de noordrand van Amsteldorp. Langs de laan zijn vier rijen bomen (linde) geplant

↓↓ Monumentale populieren markeren de overgangen naar de Fahrenheitbuurt

↓ Het talud van de Overzichtsweg als hoge groene wand van de wijk

↓↓ De Fahrenheitsingel vormt de zuidrand van Amsteldorp

↓ Het gebied tussen Amsteldorp en de Weesperzijde, ingevuld met sportveldjes

↓↓ De toegang tot de wijk, Rusthofstraat met links Hotel V en rechts de fietsenstalling

↓ Overzichtsweg, zuidwestzijde van Amsteldorp, grove den

↓↓ Manenburgstraat, Japanse notenboom

↓ Roosendaalstraat, bolle esdoorn en kers

↓↓ De Peerelstraat, Callery-peer

↓ Plantsoenen als beschutting voor de achtertuinen van de strokenbouw

↓↓ Bomenkaart van Amsterdam, per straat een unieke boomsoort

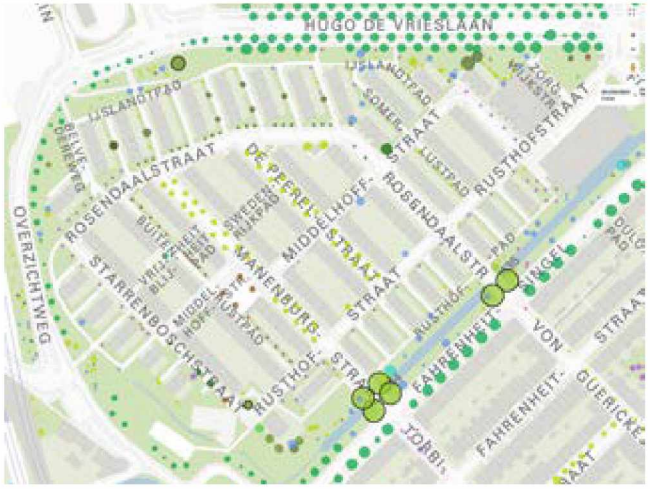

2.2 ARCHITECTUUR

LEGENDA

GEBOUWTYPEN

- type A
- type B
- type C
- type D
- type E
- type F
- type GG (grote gezinnen)
- type L
- type M
- type O (ouderen)
- type W (winkel)
- speciaal type (fietsenstalling, kantoor)
- overig gebouw binnen plangebied

voorgevel en kopgevels

Bijzondere elementen:
- Deurportaal kopse zijde (type B)
- Zestal ramen kopse zijde
- Spiegeling van de middenwoning bij de lange type A blokken
- Betonnen lateien
- Betonnen dorpels bij voordeuren
- Keramische dorpels bij raamopeningen
- Daklijsten, uitstekend bij kopgevels
- Rollaag in metselwerk boven trasraam
- Ventilatiegaten in kopgevel

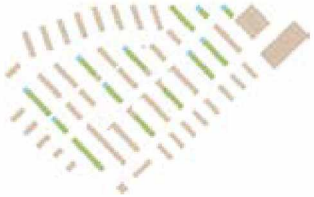

Type B

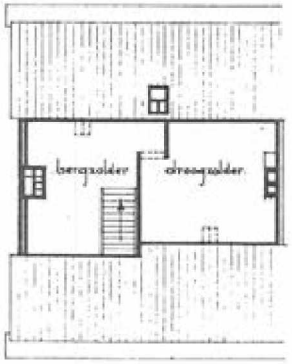

zolder.

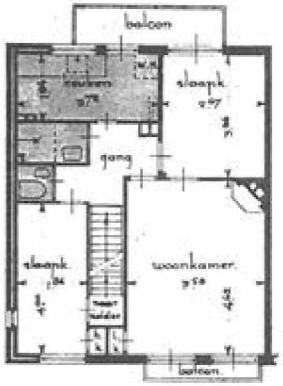

verdieping.

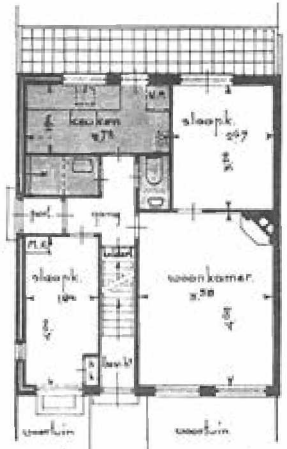

begane grond.

Type A

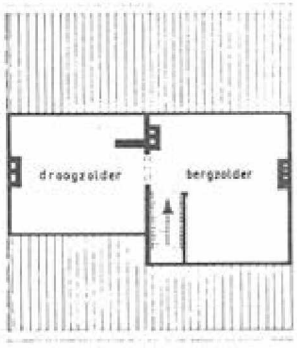

ZOLDER

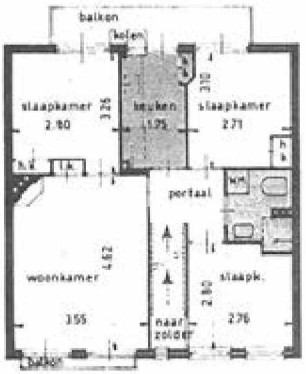

VERDIEPING

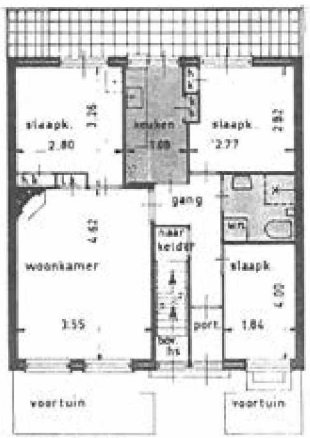

BEGANE GROND

Type A$_{hoek}$

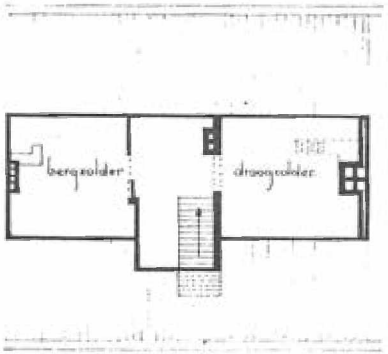

zolder

verdieping.

begane grond.

De voor en na foto's op de volgende pagina's zijn vergelijkingen tussen de foto's van vlak na oplevering (rond 1947), gemaakt door de gemeente Amsterdam en foto's van het locatiebezoek van SteenhuisMeurs in oktober 2017. Op deze foto's is goed het verschil te zien tussen de detaillering van de blokken zoals in eerste instantie bedoeld en nu.

Bijzondere elementen:
- Deurportaal kopse zijde (type D)
- Tweetal grote ramen kopse zijde
- Spiegeling van de middenwoning bij de lange type C blokken
- Consoles aan kopgevels
- Betonnen lateien en omlijstingen
- Betonnen dorpels voordeuren
- Keramieken dorpels raamopeningen
- Daklijsten aan lange zijden van het blok
- Ventilatiegaten in kopgevel

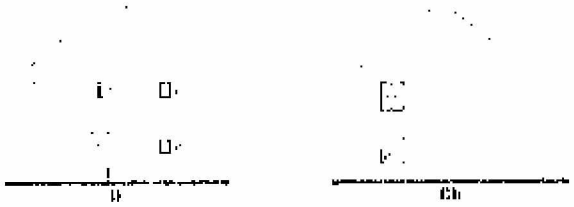

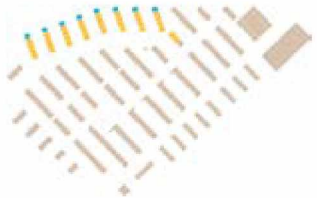

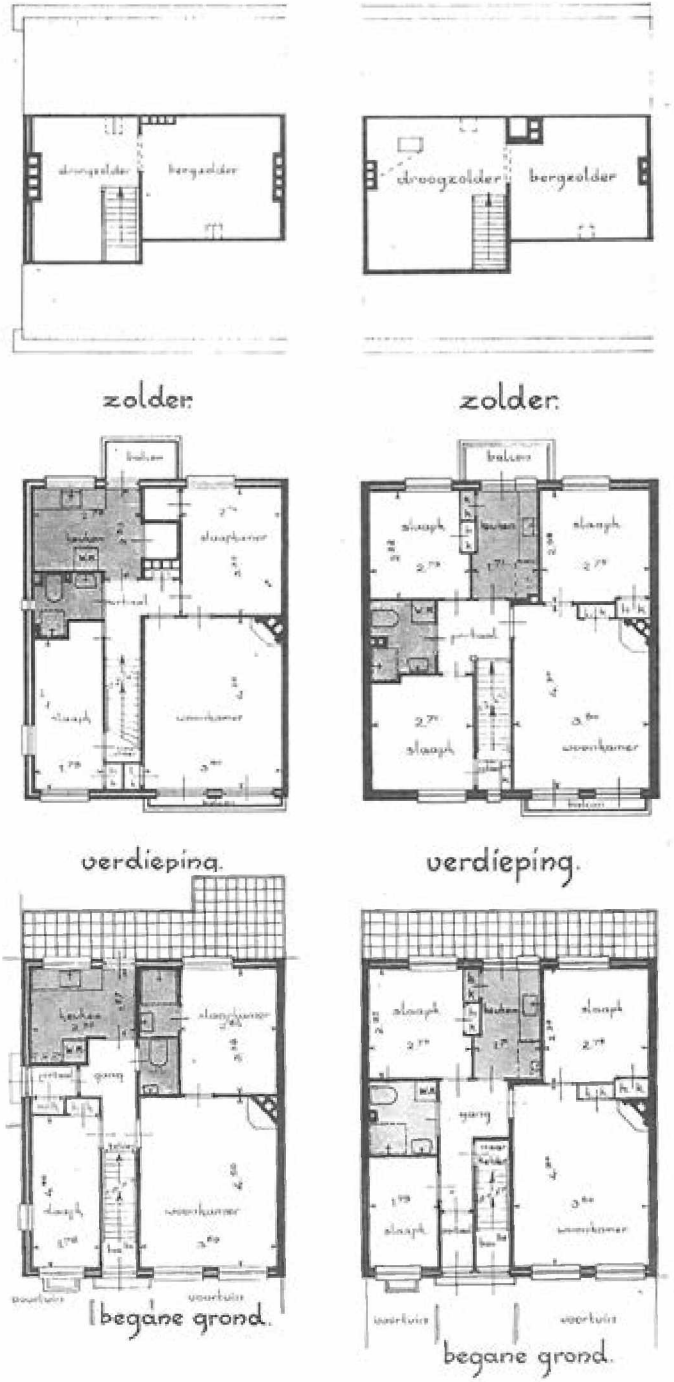

TYPE E&F&M

Type E en F worden zowel in de kernblokken als in de strokenbouw toegepast. Het blok aan de Belvedereweg vormt een uitzondering op het type, met afwijkende gevelindeling en consoles. Ook type M lijkt op type E, maar deze heeft een afwijkende beukmaat.

Bijzondere elementen:

- Deurportaal kopse zijde
- Zestal ramen kopse zijde (zoals type A)
- Betonnen lateien
- Betonnen dorpels bij voordeuren
- Keramische dorpels bij raamopeningen
- Daklijsten, uitstekend bij kopgevels
- Ventilatiegaten in kopgevel
- Verhogingen (bordes) bij type F

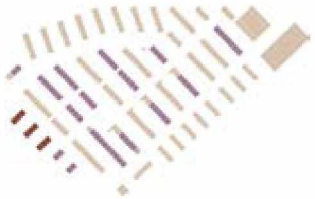

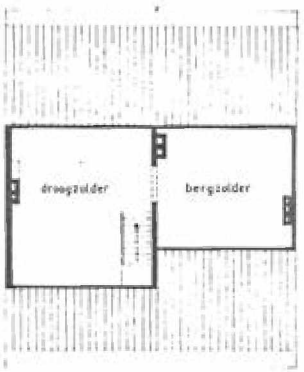

ZOLDER

ZOLDER

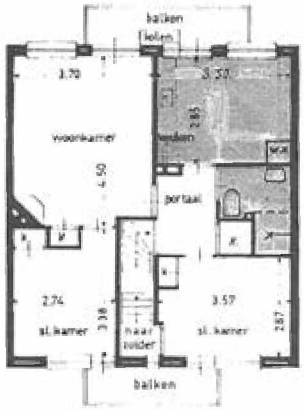

VERDIEPING

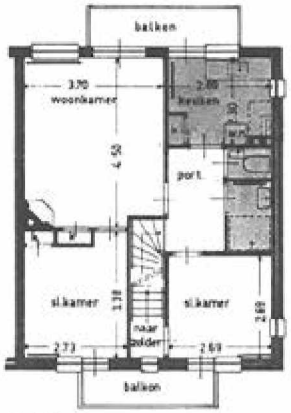

VERDIEPING

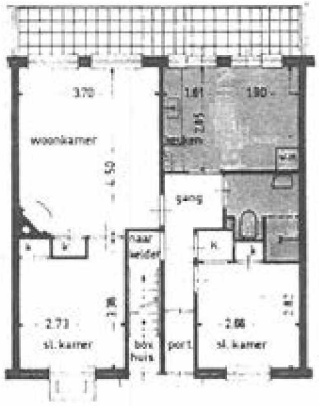

BEGANE GROND

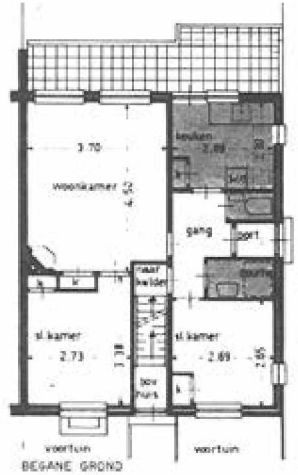

BEGANE GROND

TYPE GG (GROTE GEZINNEN)

Bijzondere elementen:

- Tweetal ramen kopse zijde (zoals type D)
- Zestal ramen kopse zijde bij pand op de 5.1,2,e van De Peerel- en Middelhoffstraat
- Betonnen lateien
- Betonnen dorpels bij voordeuren
- Keramische dorpels bij raamopeningen
- Daklijsten aan lange zijden van het blok
- Ventilatiegaten in kopgevel
- Verhogingen (bordes) bij pand op de 5.1,2,e van Roosendaal- en Middelhoffstraat (zie voor en na foto)

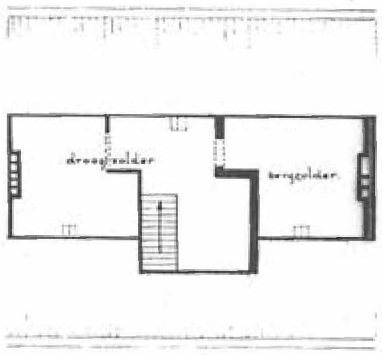

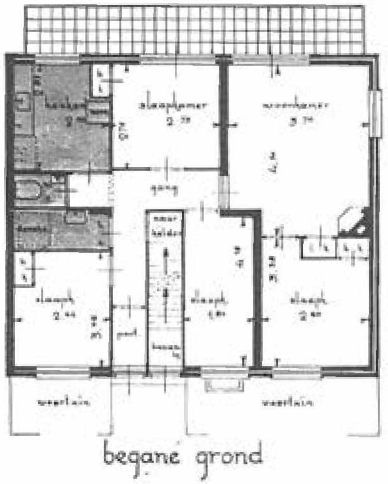

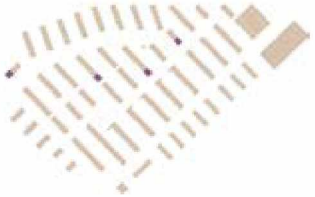

Bijzondere elementen:

- Negental ramen kopse zijde, kelderramen met diefijzers
- Gevel met toegangsdeuren fietsenstalling
- Spiegeling van de middenwoningen
- Betonnen lateien
- Betonnen dorpels bij voordeuren
- Keramische dorpels bij raamopeningen
- Daklijsten, uitstekend bij kopgevels
- Ventilatiegaten in kopgevel
- Rollaag in metselwerk boven trasraam
- Bordestrappen

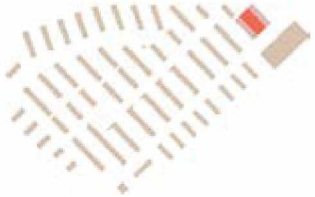

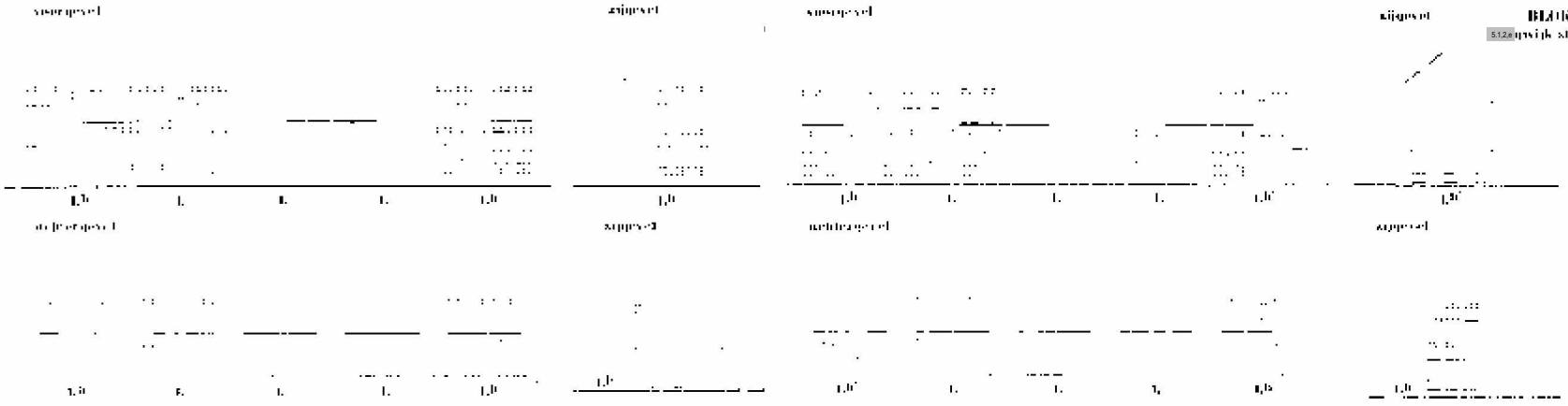

TYPE O (OUDERENWONING)

Bijzondere elementen:
- Tweetal kleine ramen kopse zijde
- Betonnen lateien
- Betonnen dorpels bij voordeuren
- Keramische dorpels bij raamopeningen
- Daklijsten, uitstekend bij kopgevels
- Ventilatiegaten in kopgevel
- Bankjes bij voordeur en zonwering geïntegreerd in het ontwerp, niet overal meer in oorspronkelijke staat aanwezig

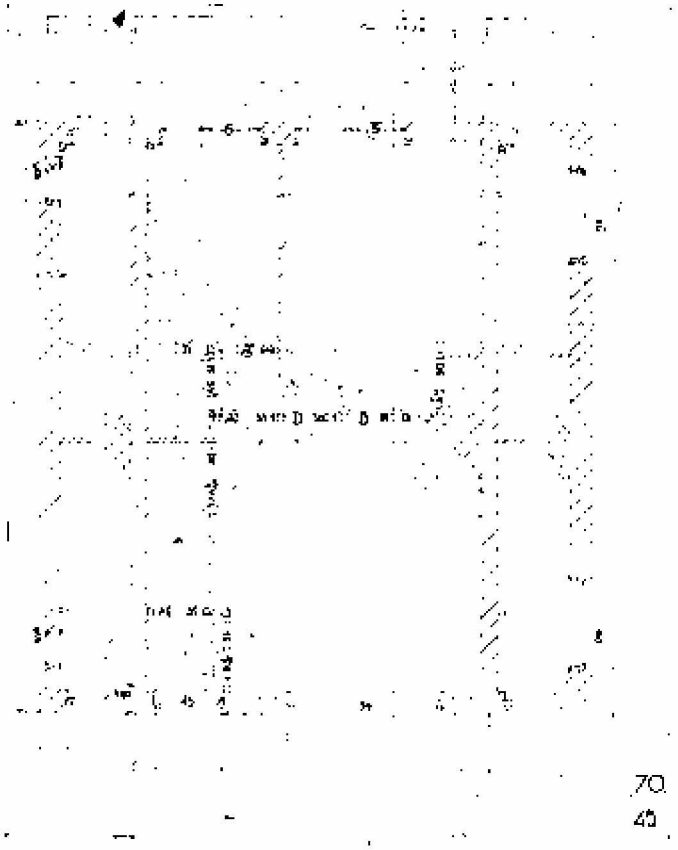

TYPE W (WINKEL)

Bijzondere elementen:
- Tweetal ramen kopse zijde, m.u.v. winkelpand aan het plein
- Betonnen lateien
- Betonnen dorpels bij voordeuren
- Keramische dorpels bij raamopeningen
- Daklijsten, uitstekend bij kopgevels
- Ventilatiegaten in kopgevel
- Rollaag in metselwerk boven trasraam
- Houtwerk bij voorraad schuurtjes aan de zijkant

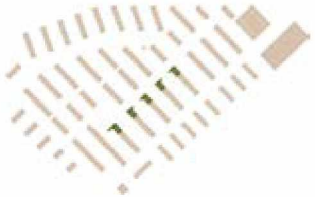

TYPE Z

Bijzondere elementen:
- Viertal ramen kopse zijde
- Betonnen lateien
- Betonnen dorpels bij voordeuren
- Keramische dorpels bij raamopeningen
- Daklijsten, uitstekend bij kopgevels
- Ventilatiegaten in kopgevel
- Rollaag in metselwerk boven trasraam
- Bordestrap naar verdieping
- Origineel bordje naast de voordeur(?)

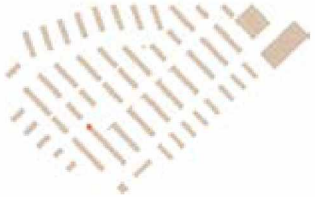

3

CONCLUSIES EN WAARDERING

3.1 CONCLUSIES

Amsteldorp was een van de eerste woningbouwprojecten in Amsterdam van na de Tweede Wereldoorlog. Destijds heette het buurtje Tuindorp Amstelstation. Het is gelegen tussen de Fahrenheitbuurt (gebouwd in de jaren twintig-dertig) en het Amstelstation, dat in 1939 in gebruik werd genomen. Het hoogteverschil tussen het stationsplein en Amsteldorp is opvallend: de Watergraafsmeer is een van de laagst gelegen polders van Amsterdam.

LUSTHOF

Het Uitbreidingsplan voor de Watergraafsmeer was vlak voor de oorlog vastgesteld. Het beoogde de bouw van enkele woonbuurten, maar had als voornaamste ambitie om het groene en dorpse karakter te bewaren. Al eeuwen was de Watergraafsmeer een lusthof van Amsterdam. Het uitbreidingsplan vertaalde deze kwaliteit in een programma van sportvelden en andere recreatieve voorzieningen en kleinschalige woningbouw. Met de collectieve groenvoorzieningen en de sociale woningbouw zou de polder een lusthof voor de arbeider moeten worden, zoals dat in de gemeenteraad werd verwoord. In de jaren dertig was de locatie van Amsteldorp al aangemerkt als een van de weinige opties voor het snel realiseren van sociale woningbouw. Gezien het karakter van de polder zou het hier gaan om grondgebonden woningen.

OPEN BOUWEN 2.0

De gemeente Amsterdam experimenteerde in de jaren dertig met open verkavelingsvormen. Dat maakte de bouw van donkere hoekwoningen overbodig en bood de mogelijkheid om alle woningen een ideale oriëntatie op licht en lucht te geven. De eerste strokenbouw in Bosch en Lommer was voor de Dienst Stadsontwikkeling echter een mislukking. De eindeloze herhaling van straten met woonblokken werd gezien als saai en anoniem.
Het grootste probleem voor de Dienst was echter de onduidelijke scheiding van voor- en achterkanten, van openbaar en privé. Dit uitte zich in (rommelige) achtertuinen aan het openbaar gebied en in balkons waar de was in het zicht te drogen hing. Dit beeld was voor stedenbouwkundige Van Eesteren een ware nachtmerrie. De zoektocht naar een oplossing (open bouwen, aangename beleving van een buurt en duidelijke scheiding tussen openbaar en privé) voerde de Dienst Stadsontwikkeling (Van Eesteren en 5.1,2,e) in 1939 naar Kopenhagen, waar in twee dagen tijd allerlei verkavelingsvormen en woningtypologieën werden onderzocht. Deze reis werkte sterk door in de stedenbouwkundige plannen de tijdens de oorlogsjaren werden uitgewerkt en later ook in de opzet van de naoorlogse stadsuitbreidingen. Deze verbeterde versie van het open bouwen was minder star, meer organisch en combineerde een strokenbouw met een morfologische compositie en een sterkere geleding van private, collectieve en openbare ruimtes. In Amsteldorp, de Fizeaubuurt en Tuindorp Frankendaal is deze ontwikkeling goed te volgen. Het zijn (samen met enkele projecten in Bosch en Lommer) de schakels tussen de vooroorlogse en de naoorlogse woningbouw in Amsterdam.

URGENTIEPROGRAMMA

Tijdens de oorlog lag de bouw praktisch stil. Architecten vulden de tijd met het nadenken over woningen en woonwijken van de toekomst. De overheid probeerde, al vanaf 1942, om een snelle hervatting van de bouwproductie na de oorlog voor te bereiden. Er was een enorm tekort aan woningen en de uitdaging was om de woningbouwproductie direct na de hervatting op te schalen. Voor Amsterdam werd gedacht aan de bouw van 5.000 woningen direct na de oorlog. Dat was veel te ambitieus, het zou tot in de jaren vijftig duren voordat de bouwproductie op stoom kwam. Amsteldorp werd opmerkelijk snel gerealiseerd. De schaarste en de woningnood vertaalden zich in een sobere uitvoering en de keuze voor beneden- bovenwoningen (in plaats van grondgebonden woningen).

BOUWGESCHIEDENIS EN ACTUALITEIT

Ondanks de soberheid van de jaren veertig, bestaat Amsteldorp al zeventig jaar. In de buurt zelf zijn de overeenkomsten met de bouwtijd opvallender dan de verschillen. Er zijn renovatiebeurten geweest, de kozijnen werden van kunststof en in de buitenruimte heeft de auto een plek opgeëist. Nog steeds staan er echter bomen in het straatprofiel en is er een groene omranding. De ontwikkelingen hebben zich vooral in de directe omgeving afgespeeld. Het Amstelstation kreeg een metrohalte en werd een 'hub' in de stad. De directe omgeving van het station werd een gewilde locatie voor de bouw van hoge kantoren, grote scholen en prijzige appartementen. De skyline boven het liefelijke Amsteldorp wordt nu bepaald door hoogbouw. Het contrast is enorm. In de bouwtijd waren de woningen in Amsteldorp met hun 56 m^2 oppervlakte riant voor gezinnen. Later werden ze als te klein bestempeld. Tegenwoordig stroken ze weer perfect met het beleid (van Ymere): woningen in de binnenstad, waar Amsteldorp ook toe kan worden gerekend, zijn krap (55-60 m^2). voor meer ruimte kan je in de buitenwijken of buurgemeenten terecht.

3.2 WAARDERING

Amsteldorp is geen monument of beschermd stadsgezicht. De wijk heeft wel cultuurhistorische waarde, als een stap in de stedenbouwkundige ontwikkeling van Amsterdam en vroeg voorbeeld van naoorlogse sociale woningbouw. Amsteldorp is een schakel tussen de vooroorlogse en de naoorlogse woningbouw in Amsterdam, zowel wat betreft de stedenbouw (verbeterd open bouwen), de architectuur (sober en doelmatig) als de groenstructuur (boogie-woogie).

Stedenbouwkundige en landschappelijke belang: hoog, als belangrijk product van de zoektocht naar herbergzame, herkenbare en gezonde woonomgeving. Combinatie van strokenbouw en open bouwblokken. Zoektocht naar een organische groenaanleg (met de nadruk op het zoekende). Scandinavische invloed zichtbaar in verkavelingsopzet en ruimtelijke ervaring (studiereis Kopenhagen 1939).

Architectonisch belang: positief, als product van het urgentieprogramma (tweede helft van de jaren veertig) en door een gedegen, verzorgde uitwerking.

Typologisch belang: positief, als kenmerkend voorbeeld van zijn tijd – vooral door de pogingen om de woonstroken vrij te houden van achterkanten aan de openbare ruimte en de drogende was of gestalde fietsen uit het zicht te houden.

Cultuurhistorisch belang: hoog, als project van sociale woningbouw in de 'lusthof' Watergraafsmeer en door de typologie van laagbouw voor een sociale doelgroep, op korte afstand van de Amsterdamse binnenstad.

Bouwhistorisch belang: positief, de bouwmassa is herkenbaar als product van zijn tijd. De architectuur wordt gekenmerkt door degelijke materialen (deels later vervangen) en verzorgde details.

Gaafheid en zeldzaamheid: de buurt is redelijk ongeschonden bewaard, hoewel de inrichting van de openbare ruimte is verschraald (beheer en onderhoud) en de inrichting van de buitenruimte is aangepast om parkeerplaatsen toe te voegen. De buurt is een voor Amsterdam redelijk zeldzaam voorbeeld van woningbouw uit het urgentieprogramma. In architectuur en (huidige) inrichting van het maaiveld is de wijk van een gemiddelde kwaliteit.

De gemeente Amsterdam bestempelt Amsteldorp in het welstandsbeleid als een 'orde 3' gebied met een middelhoge waarde: 'Een architectuureenheid met een voor de periode kenmerkende vormgeving en/of kenmerkende typologie en/of belangrijke bijdrage aan de compositie van de verkaveling en het veld.' Het bijbehorend beleid: 'Handhaven en herstellen van de oorspronkelijke karakteristiek en samenhang in het gevelbeeld, waarbij afwijking in materiaal, kleur en detaillering mogelijk is.' (welstandscriteria AUP gebieden)

3.3 KERNWAARDEN

De onderscheidende kwaliteit van Amsteldorp zit in de verkavelingsopzet (laagbouw, structuur, menselijke maat, herkenbaarheid) en de relatie van de buurt met de traditie van sociale woningbouw in Amsterdam (lusthof voor de arbeider, urgentieprogramma, schakel tussen voor- en naoorlogs Amsterdam). Deze kwaliteit kan worden uitgedrukt in de volgende kernwaarden:

3.3.1 LUSTHOF VOOR DE ARBEIDER

Na de annexatie van de Watergraafsmeer door de gemeente Amsterdam (1921), werd na een langdurig planproces in 1939 een nieuw uitbreidingsplan voor de polder vastgesteld. Het doel was de bouw van enkele woonbuurten, met een dorpse kwaliteit en laagbouw. Het grootste deel van de polder werd bestemd voor sport, recreatie en groen. De ambitie om de voormalige lusthof van de Amsterdamse elite om te vormen tot een lusthof voor de arbeiders, kwam tot uiting in de groenvoorzieningen (zoals stadion De Meer) en sociale woningbouw. Amsteldorp markeert het dorpse, groene en sociale gezicht van de Watergraafsmeer op een belangrijke locatie: in de directe omgeving van het Amstelstation. De buitenruimte heeft een groene en gevarieerde inrichting, met per straat andere boomsoorten, verschillende soorten beplanting in de plantsoenen (bomen, struiken, hagen en bloemen).

Deze kernwaarde uit zich in Amsteldorp in het programma (sociale huur), de inrichting van de buitenruimte (tuinen, openbaar groen, kleinschaligheid), de verkaveling en ruimtelijke opzet van de wijk (laagbouw) en het omringende groene talud.

3.3.2 EEN SAMENHANGENDE BUURT, MET STROKENBOUW EN OPEN BOUWBLOKKEN

In de stedenbouwkundige opzet van Amsteldorp is een verbetering doorgevoerd van de eerdere experimenten met strokenbouw. Door strokenbouw af te wisselen met open bouwblokken, en bovendien de bouwvolumes te groeperen (en deels te verdraaien) ontstond een duidelijk afgebakende buurt met een sterke ruimtelijke samenhang, een variatie van buitenruimten en een duidelijke begrenzing. In het hart van de wijk zijn de stroken en blokken evenwijdig geplaatst, maar op enkele plekken ten opzichte van elkaar verschoven. Hiermee ontstaat het centrale plein, het Vrijheid Blijheidpad en een logische plek voor (vroeger) de winkels in de Middelhoffstraat. De rand van de buurt bestaat uit strokenbouw haaks die min of meer haaks op de begrenzing is geplaatst. Hierdoor ontstaat zicht naar buiten, maar ook een gevarieerd en gesloten straatbeeld vanuit de wijken – vanwege de hoekverdraaiingen. De buitenrand bestaat alleen maar uit strokenbouw omgeven door meer (openbaar) groen dan in de kern van de wijk. Hierdoor ontstaat er een zachte overgang naar de buitenwereld.

Deze kernwaarde uit zich in de structuur en de stedenbouwkundige compositie van Amsteldorp: de bouwhoogte, de verkaveling en de inrichting van de buitenruimte. Hij is manifest in zichtlijnen, een gevarieerd straatbeeld, de groepering van bouwhoogtes (twee bouwlagen, soms iets hoger en bij de Rusthofstraat iets lager) en duidelijk gedefinieerde plekken.

3.3.3 GELEDING BUITENRUIMTE: EEN BOOGIE-WOOGIE VAN PRIVE EN PUBLIEK

De afwisseling van strokenbouw, open bouwblokken, plantsoenen en pleinen geeft Amsteldorp een grote varieteit aan plekken en sferen. Dit wordt versterkt door het groenontwerp, waarbij iedere straat zijn eigen sortimenten en boomsoorten kreeg. Het groen is bepalend, de private buitenruimte (tuinen) zijn doorgaans afgeschermd vanuit de openbare ruimte met hagen en plantsoenen.

Deze kernwaarde uit zich in Amsteldorp in de gevarieerde opzet en inrichting van de publieke en private buitenruimten, de straatprofielen en de sortimentskeuze.

3.3.4 ARCHITECTUUR: SOBER EN DOELMATIG

De architectuur van Amsteldorp is traditioneel en gedegen. De materiaal- en deviezenschaarste in de jaren veertig maakte spaarzaamheid en de inzet van beproefde technieken noodzakelijk. Waar de geveltekeningen die Kleinhout en 5.1.2,e maakten nog enig detail lieten zien (ronde ramen, verscheidenheid in materialen), was in de uitvoering weinig ruimte voor dergelijke verbijzonderingen. Op oude foto's is goed te zien dat de herhaling van de woningtypes in één blok zorgt voor een ritmiek van ramen, openslaande dubbele (balkon) deuren, balkons en gekleurde voordeuren in de gevel.

Los van de architectonische kenmerken, waren deze woningen voor de nieuwe bewoners een sterke verbetering in vergelijking met hun voorgaande woonsituatie (verouderde woningen of woningen met gedeelde keuken).

Deze kernwaarde uit zich in Amsteldorp in materiaalgebruik (baksteen, pannen) en detaillering, met accenten in rollagen, consoles, lage muurtjes (kolenkisten en plateau's), ventilatiegaten in de baksteen; washokken en kolenkisten/ hokken buiten, de betonnen lateien en dorpels, de kopgevels, fietsenstalling, houten bergingen (voor zover nog aanwezig bij de winkels, type W) en de overgebleven bankjes bij de bejaardenwoningen (type O).

4

AANBEVELINGEN VOOR TRANSFORMATIE

4.1 AANBEVELINGEN

Amsteldorp is een woonbuurt uit de jaren veertig, aan de rand van Watergraafsmeer. De buurt is gebouwd vanuit het idee om deze polder kleinschalig en groen te houden, als een lusthof voor de Amsterdammers. Door de (hoogbouw) ontwikkelingen rondom het Amstelstation is het contrast tussen de woonbuurt en de oprukkende stad zeer scherp geworden. Het maakt Amsteldorp meer dan ooit een dorp in de stad. Bij herontwikkeling zou de uitdaging kunnen zijn om de kwaliteit als 'lusthof' met een dorpse schaal overeind te houden. Hierin zit een grote toegevoegde waarde voor Amsterdam.

ALGEMEEN

- Neem voor noodzakelijke interventies in Amsteldorp de bestaande situatie als uitgangspunt en onderzoek in hoeverre Amsteldorp vanuit zijn kernwaarden is aan te passen aan de hedendaagse eisen en wensen.
- Refereer bij transformaties en ingrepen aan de kernwaarden, al dan niet in een andere vormentaal dan in de bouwtijd. Het gaat eerder om het voortbouwen op, dan het willen contrasteren met het bestaande.
- Door de groene kwaliteit te versterken, kan het contrast met de omringende hoogbouw worden 'gedempt', met name aan de randen bij dijken en doorgaande wegen.
- Maak bij eventuele drastische vernieuwing of transformatie een beeldkwaliteitsplan, waarin de oorspronkelijke toolbox (jaren veertig) wordt omgezet in uitgangspunten voor de nieuwe ingrepen. Neem hier ook de buitenruimte in mee.

LUSTHOF IN DE STAD

- Koester de kracht van Amsteldorp als kleinschalige en groene woonbuurt, met een dorps karakter en overwegend laagbouw.
- Amsteldorp is gebouwd voor Amsterdamse arbeidersgezinnen. Sociale woningbouw voor gezinnen is als het ware het immateriële erfgoed van de buurt. Onderzoek de mogelijkheid om zoveel mogelijk de woningen geschikt te houden voor deze doelgroep en stem de inrichting van de buitenruimte hier op af.

SAMENHANGENDE BUURT MET STROKENBOUW EN OPEN BOUWBLOKKEN

- Amsteldorp is te zien als een samenhangende compositie van (open) bouwstroken, met daarin een sterke groene structuur. Op zich is het denkbaar dat onderdelen verdwijnen of worden toegevoegd. De uitdaging is dat het bestaande en het nieuwe wederom een samenhangende compositie van (open) bouwstroken met een daarin een sterke groene structuur oplevert. Zo kan de buurt veranderen en toch zichzelf (en herkenbaar) blijven.
- Versterk de randen van de wijk, waar mogelijk met een groen/blauwe invulling.
- Het eventueel toevoegen van geluidswallen is positief voor de woonkwaliteit, maar kan wel negatief uitwerken op het open en groene karakter van de buurt. Wees daarom terughoudend met het introduceren van gebouwde randen zoals geluidswallen en (als het niet anders kan) zorg voor een groene en kleinschalige inpassing.
- Respecteer de morfologische samenhang (de stedenbouwkundige compositie van bouwvolumes) en laat bij eventuele vernieuwing van delen van de wijk opnieuw een samenhang ontstaan vanuit de stedenbouwkundige logica van een open structuur en de morfologische compositie.
- Gebruik en versterk de zichtlijnen en het 'strategisch' gebruik van groen in de beleving van de buurt.
- Wanneer de stroken met bejaardenwoningen niet zijn te handhaven, dan is het de uitdaging om deze overgangszone (tussen de buurt en de Fahrenheitsingel) te herontwerpen in een open opzet en met hoogwaardige buitenruimte (groen, verblijfsruimte, zichtlijnen).

GELEDING BUITENRUIMTE (PRIVE EN PUBLIEK)

- Behoud de monumentale bomen in de wijk.
- Bouw voort op de geleding van voor- en achterkanten, waarbij geen achterkanten direct aan de openbare ruimte grenzen.
- Zie de buitenruimte als een samenhangend geheel, waarbij private, collectieve en openbare ruimten de sfeer van de kleinschalige lusthof in het groen oproepen. Aandacht voor: (groene) erfafscheidingen, inpassing parkeerruimte, diversiteit in beplanting en sortimenten.
- Gebruik voor afscheidingen bij voorkeur groene hagen, open hekwerk of begroeide muren. Voorkom (en verwijder) de ongebreidelde toepassing van schuttingen.
- Maak de buitenruimte aantrekkelijk voor kinderen, met voorzieningen tussen de blokken, in de kern en wellicht in de rand. Zorg dat alle voorzieningen een groene inpassing krijgen.
- Betrek bewoners bij inrichting (en beheer?) van collectieve buitenruimten. Zo kan de groene kwaliteit extra worden aangezet (en vastgehouden).
- Haal inspiratie uit de oorspronkelijke beplanting in de wijk, maar zoek ook naar manieren om de lusthof (met groen) te versterken.
- Maak gebruik van een diversiteit aan kleine boomsoorten in de straten, grotere boomsoorten passen bij de bijzondere ruimten van de wijk en in de randen.

ARCHITECTUUR: SOBER EN DOELMATIG

- De architectuur van Amsteldorp is niet hemelbestormend, maar wel verzorgd en houdbaar gebleken. Behoud waar mogelijk het architectonisch beeld van de jaren veertig. Dat betekent: liever geen buitengevelisolatie.
- Bij eventuele veranderingen in de architectuur of nieuwbouw: onderzoek de toolbox van de bestaande bebouwing en geef daar een nieuwe interpretatie aan.
- Gebruik bij vervanging van kunststofkozijnen, ramen, deuren en hekwerken (balkons) de oorspronkelijke maatvoering en detaillering als referentie. Herstel de afwisseling in plastiek en ritmiek van ramen, balkondeuren en voordeuren.
- Behoud het ontsluitingsprincipe van de woningen, met ingangen voor de bovenwoningen aan de kopse kanten van de blokken (type B&D).
- Behoud de uitstraling van de doorlopende dakvlakken en pas daar installaties, zonnepanelen en eventuele dakkapellen op aan.
- Herstel de bovenlichten van de deuren, koester de bewaard gebleven kolenkisten en washokken aan de buitenzijde van de achtergevel.
- Baseer kleurgebruik op onderzoek naar de oorspronkelijke kleurstelling.
- De fietsenstalling lijkt zijn oorspronkelijke functie te zijn verloren. Onderzoek of hier een functie kan worden ondergebracht die de buurt verrijkt (winkel, fietsenmaker). Het alternatief is om de ruimte aan de woningen toe te voegen. Mocht dit allemaal niet kunnen, dan kan dit blok een vernieuwingslocatie worden die nieuw programma toevoegt, passend bij de schaal en het karakter van de wijk. Een oplossing voor de fietsen in de openbare ruimte of in relatie met de woningen heeft dan aandacht nodig.

BRONNEN EN NOTEN

ARCHIEVEN

Het Nieuwe Instituut [HNI]:
- Archief 5.1,2,e (EEST),
- Archief Kleinhout en 5.1,2,e (KEI),
- Archief Van Lohuizen (LOHU),
- Archief Boeken (BOEK).

Stadsarchief Amsterdam [SAA]:
- Archief Gemeentelijke Woningdienst (GW),
- Bouw- en Woningtoezicht (via Ymere) [DWTA],
- Dienst Publieke Werken (PW),
- Stadsontwikkeling.

Beeldmateriaal via:
- Nationaal Archief [NA],
- Beeldbank Stadsarchief Amsterdam.

BRONNEN

Voor het historisch onderzoek is gebruik gemaakt van het boek: 5.1,2,e en 5.1,2,e *Nieuwe Grachtengordel - De realisatie van het Algemeen Uitbreidingsplan van Amsterdam* als leidraad. Aanvullende archiefstukken en/of artikelen zijn verwerkt in de eindnoten.

NOTEN

1 Archief 5.1,2,e HNI EEST 1.382

2 Gemeenteblad, 10 december 1937. Raadsbesluit no. 793 Uitbreidingsplan Watergraafsmeer, toelichting. SAA 5213-1149 Noordwewst Watergraafsmeer herziening UP 1933-1939

3 'Uitbreidingsplan voor Watergraafsmeer', in: Het volk: 6-6-'29

4 'Uitbreidingsplan Watergraafsmeer, de Meer kan niet langer wachten', De Telegraaf, 7-6-1929

5 5.1,2,e 'Frankendaal, een woonbuurt in de Watergraafsmeer te Amsterdam', Forum 7 (1952), p. 188

6 Gemeenteblad, 24 februari 1933, no. 156. Herzien Uitbreidingsplan Watergraafsmeer, Nota van Toelichting door 5.1,2,e SAA 5213-1149 NW WGM herziening UP 1933-1939

7 Brief, d.d. 29 sept 1936, aan wethouder PW, dir PW 5.1,2,e SAA 5.1,2,e 5213-21842 stukken omgeving Fahrenheitstraat

8 Stichting Handwerkers Vriendenkring, uitnodiging aan 5.1,2,e d.d. 20 januari 1937. SAA archief Gem. Woningdienst 5293 inv. nr. 146

9 Brief, d.d. 15 juli 1938, aan wethouder volkshuisvesting van 5.1,2,e directeur woningdienst. SAA archief Gem. Woningdienst 5293 inv. nr. 1711

10 Archief 5.1,2,e en 5.1,2,e HNI KEI57

11 Archief 5.1,2,e Ervaringen betreffende de inrichting van nieuwe woonwijken te Kopenhagen. Resultaten van een studiereis van architect 5.1,2,e en 5.1,2,e van de afdeling Stadsontwikkeling van den Dienst der Publieke Werken te Amsterdam op 25 en 26 mei 1939, p. 12. HNI LOHU 0001

12 Archief 5.1,2,e Ervaringen betreffende de inrichting van nieuwe woonwijken te Kopenhagen. Resultaten van een studiereis van architect 5.1,2,e en 5.1,2,e van de afdeling Stadsontwikkeling van den Dienst der Publieke Werken te Amsterdam op 25 en 26 mei 1939, p. 23. HNI LOHU 0001

13 Brief, d.d. 15 juli 1938, Bouwplan met Rijksvoorschot in de Watergraafsmeer, ondertekend door de directeur Gem. Woningdienst. SAA archief Gem. Woningdienst inv. nr. 1711

14 Brief, d.d. 26 juni 1941, van de directeur PW, b.a. de stadsingenieur Van 5.1,2,e aan de wethouder PW. SAA archief Dienst Publieke Werken, inv.nr. 5213, dossier nr. 21846

15 'Toelichtende beschrijving, behoorende bij de ontwerp herziening van het uitbreidingsplan Watergraafsmeer, goedgekeurd bij Koninklijk Besluit', d.d. 10 mei 1939, no. 43. SAA archief Dienst Publieke Werken, inv.nr. 5213, dossier nr. 21842

16 Werkcommissie Watergraafsmeer, 13e bespreking, 6 januari 1940. SAA 5344 stadsontwikkeling, Algemeen, 418 SO 579 F werkcommissie Watergraafsmeer 1939-1962

17 Brief, d.d. 27 maart 1940, van dir. PW (WA de Graaf) aan wethouder PW. SAA 5344 Stadsontwikkeling, 134 UP WGM, herziening FHsingel 1940-41

18 Archief 5.1,2,e en 5.1,2,e Correspondentie tussen commissie voor de nieuwe stad en Architectenbureau 5.1,2,e en ir. 5.1,2,e HNI KEI57

19 Vergoeding Architecten Kleinhout en v.d. Steur. SAA archief Gem. Woningdienst 5293 inv.nr. 149

20 Brief, d.d. mei 1946, ondertekend door de directeur Gem. Woningdienst. SAA archief Gem. Woningdienst 5293 inv. nr. 1711

21 Brief, d.d. mei 1946, ondertekend door de directeur Gem. Woningdienst. SAA archief Gem. Woningdienst 5293 inv. nr. 1711

COLOFON

22 Brief, d.d. mei 1946, ondertekend door de directeur Gem. Woningdienst. SAA archief Gem. Woningdienst 5293 inv. nr. 1711
23 Brief, d.d. 9 juli 1941, ondertekend door de directeur Gem. Woningdienst. SAA archief Gem. Woningdienst 5293 inv. nr. 146
24 Gemeenteblad afd. 1 A, No. 313. Overneming van de bezittingen, schulden en lasten van de Stichting Bouwfonds Handwerkers Vriendenkring, p. 539. SAA 5293 inv. nr. 146
25 Balans "Stichting Bouwfonds Handwerkers Vriendenkring" Staat van bezittingen en schulden per 31 December 1941. SAA Archief Gem. Woningdienst 5293 inv. nr. 149
26 Brief 9 juli 1942, ondertekend door directeur Gem. Woningdienst 5.1,2,e en administrateur. SAA archief Gem. Woningdienst 5293 inv. nr. 146
27 Brief, d.d. 20 november 1947, ondertekend door directeur Gem. Woningdienst. SAA archief Gem. Woningdienst 5293 inv. nr. 146.
28 35 (1946-1949): 2e vergadering 1946 , 18 december 1946. Inleiding scheffer over supervisie in Amsterdam.
29 Archief 5.1,2,e Brief, d.d. mei 1944, van A.J. van der Steur en 5.1,2,e aan collega architecten. HNI BOEK d184
30 Archief 5.1,2,e Brief, d.d. mei 1944, van A.J. van der Steur en 5.1,2,e aan collega architecten. HNI BOEK d184
31 Telegram, d.d. 25 juli 1946. SAA archief Gem. Woningdienst 5293 inv. nr. 1711
32 5.1,2,e 'Tuindorp Amstelstation', Bouw 3 (1948) 9, 65-67; met een naschrift van G.W. (5.1,2,e).
33 Brief van Woningdienst aan wethouder VHV, 8 mei 1946.
34 "Toelichting op het gemeentelijk bouwplan nabij het Amstelstation". 14 mei 1946. SAA archief Gem. Woningdienst 5293 inv. nr. 1711
35 Brief, d.d. 4 nov 1948, van 5.1,2,e aan hoofd beplantingen. SAA 5213-21847 Fahrenheitbuurt, tuindorp Amstelstation, kaarten 1936-1940
36 Brief, d.d. 27 januari 1949, van Koning aan de Leider van de Afdeling Stadsontwikkeling. SAA archief Dienst Publieke Werken, dossier nr. 21848
37 Brief, d.d. 27 januari 1949, van Koning aan de Leider van de Afdeling Stadsontwikkeling. SAA archief Dienst Publieke Werken, dossier nr. 21848
38 Handgeschreven brief, d.d. 22 maart 1949. SAA archief Dienst Publieke Werken 5213-21848
39 G.W. [5.1,2,e], naschrift bij: 5.1,2,e 'Tuindorp Amstelstation', Bouw 3 (1948) 9, p. 67.

Dit onderzoek werd uitgevoerd in opdracht van Ymere door SteenhuisMeurs.

Projectteam SteenhuisMeurs:
Prof. dr. ir. 5.1,2,e 5.1,2,e
Noijens MA en 5.1,2,e (stagiaire)

SteenhuisMeurs BV, Paterswolde - Rotterdam
5.1,2,e 5.1,2,e Paterswolde
5.1,2,e
www.steenhuismeurs.nl

Niets uit deze uitgave mag worden vermenigvuldigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke andere wijze dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van SteenhuisMeurs.

© SteenhuisMeurs BV, Paterswolde - Rotterdam

STEEN
HUIS
MEUBELS